

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

MARIAUS MATIUKO
(TARPTAUTINĖS JŪRŲ TEISĖS MAGISTRANTŪROS STUDIJOS)

**GINČO SPRENDIMO ORGANŲ JURISDIKCIJA PAGAL 1982
M. JUNGTINIŲ TAUTŲ JŪRŲ TEISĖS KONVENCIJĄ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
lektorius Mindaugas Petrauskas

Darbo konsultantas -
docentas, dr. Justinas Žilinskas

Klaipėda, 2006

TURINYS

ĮVADAS	3
1. GINČŲ SPRENDIMO SCHEMA PAGAL 1982 JUNGTINIŲ TAUTŲ JŪRŲ TEISĖS KONVENCIJĄ	5
1.1 Definicijos, bendros nuostatos ir ginčų sprendimas pagristas abipusiu susitarimu.....	7
1.2 Privalomos procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus	10
1.3 Privalomų procedūrų, numatančių įpareigojančius sprendimus, taikymo apribojimai ir išimtys.....	21
2. GINČO SPRENDIMO ORGANAI IR JŲ JURISDIKCIJA PAGAL 1982 M. KONVENCIJĄ	27
2.1 Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo ir Ginčų dėl jūros dugno kolegijos jurisdikcija.....	28
2.2 Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcija	33
2.3 Arbitražo, sudaryto pagal VII priedą jurisdikcija	36
2.4 Specialiojo arbitražo, sudaryto pagal VIII priedą vienai ar kelioms tame priede nurodytoms ginčų kategorijoms, jurisdikcija	39
2.5 Ratione materiae, ratione personae ir ratione fori jurisdikcijos.....	40
IŠVADOS	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS	44

IVADAS

Tommy T. B. Koh, Trečiosios Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konferencijos Prezidentas, baigiamosios sesijos kalboje Montego Bay mieste, 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvenciją (toliau 1982 m. Konvencija) pavadino „Konstitucija Vandenynams“¹. Šis pavadinimas taikliai apibūdina 1982 m. Konvencijos mastą bei reikšmę - „Konvencija yra pirmoji visapusiška sutartis apimanti praktiškai visus jūrų ir vandenynų, bei jų resursų naudojimo aspektus“². Navigacinės teisės, teritorinės jūros ribos, ekonominė jurisdikcija, jūros dugno išteklių, esančių už nacionalinės jurisdikcijos ribų teisinis režimas, atviros jūros gyvųjų išteklių išsaugojimas ir valdymas, jūrinės aplinkos apsauga, sąsiaurių naudojamų tarptautinei navigacijai, režimas, jūrinių tyrimų režimas bei neįprastas reiškinys tarptautinėje teisėje – įpareigojančios procedūros ginčų sprendimui tarp Šalių, yra pagrindinės 1982 m. Konvencijos reguliuojamos sritys. Šiuo metu (2006.10.01) prie 1982 m. Konvencijos yra prisijungusios (pasirašiusios, ratifikavusios, oficialiai patvirtinusios, pritarusios) 152³ Šalys. Lietuvos Respublika 1982 m. Konvencijos Šalimi tapo 2003 metų gruodžio 12 d.⁴ Lietuva yra jūrinė valstybė, siekianti efektyviai išnaudoti savo, kaip tranzito mazgo tarp Rytų ir Vakarų geografinę padėtį. Su jūra susiję ekonominiai, politiniai, socialiniai ir kultūriniai reikalai turi strateginę reikšmę šalies vystymuisi. Dėl šių priežasčių 1982 m. Konvencijos nuostatų analizė yra aktuali Lietuvoje ir turi tiek teorinę, tiek ir praktinę – taikomąją reikšmę. Šios aplinkybės, bei tai, kad ši tema menkai nagrinėta šaltiniuose lietuvių kalba, paskatino autorių pasirinkti bei baigiamajame darbe detaliau išnagrinėti vieną iš itin svarbių 1982 m. Konvencijos institutų – ginčo sprendimo organų jurisdikciją.

Pagrindinė šio darbo tezė yra tokia, kad nors 1982 m. Konvencija nustato išsamų ginčų sprendimo režimą ir remiantis 1982 m. Konvencija galima apibrėžti pagrindinius ginčo sprendimo organų jurisdikcijos principus, tačiau 1982 m. Konvencijos ginčų sprendimo procedūros yra labai sudėtingos ir vietomis dviprasmiškos. Todėl vienareikšmiškai, bei abstrahuotai nuo konkrečios bylos aplinkybių atsakyti į klausimą dėl ginčo sprendimo organų jurisdikcijos nėra įmanoma.

Šis darbas yra daugiau teorinio pobūdžio, analizuojant temą autorius pagrindinai rėmėsi teorine šios srities mokslininkų ir praktikų analize (R. R. Churchill, R. J. Dupuy, A. E. Boyle, E. D. Brown, N. Van der Burgt, R. P. Chandrasekhara, B. Kwiatkowska, V. Lowe, T. A. Mensah, J.

¹ Tommy T. B. Koh Baigiamasi žodis JT Jūrų Teisės Konferencijoje // http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/koh_english.pdf

² Ibid

³ <http://untreaty.un.org/ENGLISH/bible/englishinternetbible/partI/chapterXXI/treaty6.asp>

⁴ Ibid

E. Noyes, B. H. Oxman, D. R. Rothwell, S. Rosene, L. B. Sohn, T. Treves, D. A. Vignes ir kt.). Kai kurie iš jų yra buvę ar esami Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo Teisėjai, ar yra Arbitrų pagal VII priedą sąrašė. Taigi, remiantis šių jūrų teisės specialistų - praktikų analize buvo identifikuotos praktinės problemos. Taip pat argumentams pagrįsti ar geriau paaiškinti teorines implikacijas autorius naudojo bylų, susijusių su jūrų teise ir 1982 m. Konvencija medžiagą. Tačiau reikia pabrėžti, kad pagrindinis dėmesys darbe yra skiriamas pačiai 1982 m. Konvencijai t.y. kiek įmanoma autorius analizuoja pačios Konvencijos nuostatas.

Šiame darbe pasirinktos temos nagrinėjimo struktūrą suponuoja pati 1982 m. Konvencija. Kadangi 1982 m. Konvencija apima tiek materialiąsias tiek ir procesines teisės normas, atitinkamai darbo pirmas skyrius yra skirtas bendrai ginčo sprendimų schemai pagal 1982 m. Konvenciją. Taip pat pirmoje darbo dalyje apibrėžiama visa eilė problemos suvokimui svarbių terminų. Antroje darbo dalyje pasirinkta tema yra nagrinėjama instituciniu požiūriu t.y. nagrinėjamos 1982 m. Konvencijos ginčo sprendimo institucijos. Galiausiai paskutinis skyrius yra skirtas darbo išvadoms.

1. GINČŲ SPRENDIMO SCHEMA PAGAL 1982 JUNGTTINIŲ TAUTŲ JŪRŲ TEISĖS KONVENCIJĄ

Tarptautinėje teisėje jūros ir vandenynai yra padalinti į skirtingas zonas, turinčias skirtingus suverenumo ir jurisdikcijos lygius. Kiekvienai zonai yra skirtas atskiras taisyklių rinkinys, reglamentuojantis gyvųjų bei negyvųjų jūros išteklių eksploataciją, navigaciją, mokslinius tyrimus, dirbtinių salų statymą ir t.t

1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija (1982 m. Konvencija) padalina jūrų ir vandenynų paviršių į 1) „teritorinę jūrą“⁵ (12 jūrmylių), kurioje pakrantės valstybė turi visišką suverenitetą; 2) „išskirtinę ekonominę zoną“⁶ (200 jūrmylių), kuriose pakrantės valstybė turi suverenias teises tyrinėti ir eksploatuoti, saugoti ir valdyti gyvuosius išteklius ir negyvosios gamtos turtus; 3) „atvirą jūrą“⁷ kurioje nei viena valstybė negali nustatyti savo suverenių teisių. Be šių zonų, jūros dugno zonos skirstomos į 1) „kontinentinį šelfą“⁸ (200 – 350 jūrmylių), kuris tęsiasi už tos valstybės teritorinės jūros per visą jos sausumos natūralų tęsinį iki žemyno povandeninio krašto ribos ir kuriame pakrantės valstybė naudojami suvereniomis teisėmis, kiek tai susiję su jo (jūros dugno) tyrimu bei gamtos turtų eksploatavimu; 2) jūrų ir vandenynų dugną bei jo gelmes, esančias už nacionalinės jurisdikcijos ribų – „Rajoną“⁹, kuris yra laikomas bendru žmonijos paveldu.

Kadangi jūros ir vandenynai yra įvairiausių išteklių šaltinis, nešantis milžinišką naudą jais besinaudojančioms šalims, interesų konfliktai kyla dėl skirtingo šalių techninio išsivystymo lygio bei eksploatacinių pajėgumų, taip pat dėl žvejybos gretimose teritorijose bei atskirų žuvų rūšių žvejybos, navigacijos laisvių bei pakrančių valstybių suverenumo pažeidimų. Taip pat, visuotinį susirūpinimą kelia aplinkos teršimo bei tvarios plėtros problemos. Nors 1982 m. Konvencija nustato išsamų teisinį režimą, reguliuojantį sutampančius bei konfliktuojančius Šalių interesus, ji negali užkirsti kelio ginčų tarp Šalių atsiradimui. Vienas iš pagrindinių 1982 m. Konvencijos tikslų buvo pasiekti balansą tarp sudėtingų ir dažnai tarpusavyje prieštaraujančių valstybių interesų¹⁰.

Norint suvokti 1982 m. Konvencijoje nustatytas ginčų sprendimo procedūras, jos turi būti suvokiamos kaip integrali 1982 m. Konvencijos ir jos siekiamų tikslų dalis. Ši nuostata 1982 m. Konvencijos Preambulėje įtvirtinta teiginiu, „... kad jūrų erdvės problemos yra glaudžiai

⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, II dalis //

http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm

⁶ Ibid, V dalis

⁷ Ibid, VII dalis

⁸ Ibid, VI dalis

⁹ Ibid, I ir XI dalys

¹⁰ N. van der Burgt. The 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea and its Dispute Settlement Procedure // Griffin's View on International and Comparative Law. 2006, Vol. 6, Nr. 1, p. 18

tarpusavyje susijusios ir turi būti nagrinėjamos kaip visuma;¹¹ Kaip nurodo A. E. Boyle¹², išskirtinė svarba, suteikta ginčų sprendimo procedūroms, bei ypač – privalomoms procedūroms, numatančioms įpareigojančius sprendimus, – atspindi tris pagrindinius derybų, kurių rezultatas buvo 1982 m. Konvencijos priėmimas, tikslus:

Pirmiausia, 1982 m. Konvencija buvo siekiama sukurti išsamų jūrų teisės kodeksą, apimantį visus susijusius klausimus viename dokumente. Antra, tai turėjo būti universalus kodeksas, kurį pripažintų kuo daugiau valstybių bei kuris, kiek įmanoma, turėtų įkūnyti skirtingų požiūrių konsensumą. Trečia, 1982 m. Konvencijos tekstas turėjo būti integrali visuma, „susitarimų paketas“, kuris gali būti ratifikuojamas tik pilnai, nedarant jokių išimčių, arba neratifikuojamas iš viso¹³. Ši nuostata yra įtvirtinta 1982 m. Konvencijos 309 straipsnyje: „Dėl šios Konvencijos jokios išlygos ar išimtys nedaromos, išskyrus tuos atvejus, kai kiti Konvencijos straipsniai tai aiškiai leidžia“.

1982 m. Konvencija yra nepaprastai sudėtingų derybų, trukusių 9 metus, kuriose dalyvavo virš 150 valstybių, rezultatas. Vieningo sutarimo nebuvo praktiškai nei vienu klausimu, daugelis 1982 m. Konvencijos nuostatų buvo pagrįstos kompromisais bei abipusėmis (ir/ar daugiašalėmis) nuolaidomis. Tokiu būdu, 1982 m. Konvencijoje atsirado nemažai miglotų, dviprasmiškų nuostatų. Esant tokioms aplinkybėms, privalomos ginčų sprendimo procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus, tapo „... cementu, kuris išlaiko visą struktūrą kartu ir visoms šalims užtikrina jos priimtinumą ir tęstinumą“¹⁴.

1982 m. Konvencijos XV dalyje yra pateikiama ginčo sprendimo procedūrų schema. XV dalis yra padalinta į tris skyrius. Pirmajame skyriuje yra pateikiamos bendrosios nuostatos, įpareigojančios spręsti ginčus taikiai bei numatomos savanoriškos, neįpareigojančios, ginčų sprendimų procedūros. Antrame skyriuje yra nustatytos privalomos procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus. Trečias skyrius numato ginčų sprendimo procedūrų taikymo apribojimus bei išimtis. Taip pat ginčų sprendimams svarbios nuostatos yra pateiktos keturiuose 1982 m. Konvencijos prieduose:

V priedas: Taikinimas;

VI priedas: Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo Statutas;

VII priedas: Arbitražas;

VII priedas: Specialusis arbitražas.

Konvencijos XI dalies 5 skyriaus „Ginčų sprendimas ir konsultacinės išvados“ nuostatos nustato jūros dugno kolegijos įkūrimo ir jos jurisdikcijos įgyvendinimo tvarką.

¹¹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija. Preambulė.

¹² A. E. Boyle. Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction // International and Comparative Law Quarterly. 1997, Vol. 46, Nr. 1, p. 38

¹³ Ibid

¹⁴ Ibid.

1.1 Definicijos, bendros nuostatos ir ginčų sprendimas pagrįstas abipusiu susitarimu

Vienas iš esminių tarptautinės teisės bruožų yra įsipareigojimas spręsti iškilusius ginčus taikiomis priemonėmis. 1982 m. Konvencijos 279 straipsnis nustato, kad „Valstybės Šalys visus tarpusavio ginčus dėl šios Konvencijos aiškinimo ar taikymo sprendžia taikiomis priemonėmis...“¹⁵. Šis straipsnis suformuluotas remiantis Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 3 dalimi bei *inter alia* nurodo priemones ginčo sprendimui pasiekti¹⁶. Šių straipsnių įtaka aiškiausiai atsiskleidžia 280 straipsnyje, kuris nustato valstybių teisę bet kokią ginčą spręsti jų pačių pasirinktomis taikiomis priemonėmis.

279 straipsnyje pateikiami terminai, kurie yra esminiai pasirinktos temos nagrinėjimui ir kuriuos būtina tiksliai apibrėžti. Konvencijos 279 straipsnyje kalbama tik apie ginčus dėl šios Konvencijos aiškinimo ir taikymo išimtinai tarp Valstybių (1982 m. Konvencijos) Šalių t.y. ginčo Šalys turi būti pasirašiusios ir ratifikavusios arba prisijungusios prie 1982 m. Konvencijos. Reiktų atkreipti dėmesį į *ratione personae*, kadangi šiuo aspektu skiriasi ginčų sprendimo režimai, nustatyti 1982 m. Konvencijos XI ir XV dalyse. Pagal XI dalį, Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijos *ratione personae* jurisdikcija yra išplėsta spręsti ginčus tarp Valstybės Šalies ir Institucijos, tarp sutarties šalių (kuriomis gali būti Valstybės Šalys, Institucija arba Įmonė), Institucijos ir būsimos sutarties šalies bei tarp Institucijos ir Valstybės Šalies.¹⁷

Bet koks ginčas tarp Valstybių Šalių, kylantis dėl 1982 m. Konvencijos aiškinimo ar taikymo patenka į XV dalies reguliavimo sferą. Dėl šios priežasties ginčo koncepcijos apimtis gali pasirodyti labai plati. Pačioje 1982 m. Konvencijoje nėra pateiktas „ginčo“ apibrėžimas ar aplinkybės, kurioms iškilus galima būtų konstatuoti ginčo egzistavimą. Šis neapibrėžtumas, buvo išspręstas pasitelkus teisminę praktiką. Terminas „ginčas“ apibrėžimas yra pateiktas 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencijos Komentare:

„Šis straipsnis (279) ir kitos šios Dalies (XV) nuostatos yra taikomos tik kai egzistuoja „ginčas“ ir jis yra susijęs arba su Jūrų Teisės „Konvencijos“ „aiškinimu“ arba „taikymu“.

¹⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 279 str.

¹⁶ Ši nuoroda skirta ne tiek nustatyti konkrečioms ginčo sprendimo priemonėms, kiek užtikrinti, kad sprendimo bus siekiama taikiu būdu (aut. past.) žr. Jungtinių Tautų Chartija, 33 str. 1 d. // <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html> ;

¹⁷ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 187 str

„Terminą „ginčas“ apibrėžė Nuolatinis Tarptautinis Teisingumo Teismas *Mavrommatis* byloje kaip „nesutarimą dėl teisinio fakto, esant prieštaravimams tarp teisėtų nuostatų ar tarp teisėtų dviejų asmenų interesų“.¹⁸

Ginčo apibrėžimas nesukelia didesnių problemų, kadangi iškilusius nesutarimus Valstybės Šalys pasitelkdamas diplomatines priemones pirmiausia turi galimybę išspręsti tarpusavyje. 1982 m. Konvencijos „...XV dalyje numatytos procedūros yra taikomos tik tuo atveju, jei joms nepavyko išspręsti ginčo pasinaudojus tokiomis priemonėmis ir jei susitarimas tarp Šalių nedraudžia tolimesnio nagrinėjimo“¹⁹. Tai reiškia, kad ginčui patenkant į XV dalies reguliavimo sferą, jis jau būna preliminariai apsvarstytas tarp Valstybių Šalių ir jo egzistavimas nebekelia didesnių abejonių²⁰.

Pagal 282 straipsnį, jei Valstybės Šalys, kurios yra ginčo dėl šios Konvencijos aiškinimo ar taikymo šalys, „visuotiniuose, regioniniuose ar dvišaliuose susitarimuose arba kitokiu būdu susitarė, kad vienos ginčo šalies pageidavimu tas ginčas bus perduotas spręsti pagal procedūrą, kuri numato įpareigojantį sprendimą, tai ta procedūra turi būti taikoma vietoje procedūrų, nurodytų šioje XV dalyje, nebent šalys susitarė kitaip“²¹. Pavyzdžiui, pagal EB Sutartį dauguma tarp ES valstybių kylančių ginčų dėl žvejybos turi būti perduota spręsti Europos bendrijų Teisingumo Teismui²². Tačiau, kaip parodė Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo (toliau Tribunolas) sprendimai²³, 1982 m. Konvencija nėra lengvai „pastumiama“ į šoną. MOX įmonės byloje Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunolas atmetė Jungtinės Karalystės argumentus, kad Jungtinė Karalystė gali remtis 1982 m. Konvencijos 282 straipsnio nuostatomis²⁴. Jungtinės Karalystės teigimu, ginčo sprendime turi būti vadovujamasi EB sutartimi ir OSPAR Konvencija²⁵, todėl ginčas nepatenka į pagal 1982 m. Konvencijos VII priedą įkurto arbitražo jurisdikciją, ir Tribunolas neturi teisės nustatyti laikinųjų priemonių²⁶. Tačiau Tribunolas nusprendė, kad „...OSPAR Konvencija, EB Sutartis ir Euratom Sutartis nustato panašias ar identiškias teises ir pareigas kaip ir Konvencija, ir teisės ir pareigos pagal šias sutartis egzistuoja atskirai nuo teisių ir pareigų, sukuriamų Konvencijos“ ir kad ginčas dėl MOX įmonės veiklos ir jos galimų padarinių

¹⁸ S. Rosene, L. B. Sohn, /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1989, T. 5. pp. 18-19.

¹⁹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 281 str.

²⁰ R. J. Dupuy, D. A. Vignes. Handbook on the New Law of the Sea, Volume 2. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1992, p. 1340.

²¹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 282 str.

²² EB Sutarties 38-47 ir 170 str.

²³ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. gruodžio 3 d. Įsakymas MOX plant byloje // http://www.itlos.org/start2_en.html ir Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 1999 m. rugpjūčio 27 d. Įsakymas Southern Bluefin Tuna byloje // http://www.itlos.org/start2_en.html

²⁴ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. gruodžio 3 d. Įsakymas, 38 paragrafas.

²⁵ Ibid, 43 paragrafas.

²⁶ Ibid, 44 paragrafas.

jūrinei aplinkai „...susijęs su Konvencijos aiškinimu ir taikymu ir jokia kita sutartimi, ir tik Konvencijoje numatytos ginčo sprendimo procedūros yra tinkamos šiam ginčui“²⁷.

Panaši situacija susiklostė ir anksčiau Tribunolo svarstytoje Southern Bluefin Tuna (Laikinosios priemonės)²⁸ byloje, kurioje ginčo šalys (Naujoji Zelandija ir Australija v. Japonija) buvo CSBT (Pietinių paprastųjų tunų apsaugos) Konvencijos (taip pat vadinamos 1993 m. Konvencija) šalys, tačiau Tribunalas pripažino, kad „Australijos ir Naujosios Zelandijos palaikoma nuomonė, kad dalyvavimas (1993 m. Konvencijoje) negali užkirsti kelio arbitražiniam nagrinėjimui (pagal 1982 m. Konvenciją) kadangi 1993 m. Konvencijoje nėra numatytos privalomos ginčų sprendimo procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus, kaip to reikalauja 1982 m. Konvencijos 282 straipsnis“²⁹.

Kaip nurodyta 283 straipsnyje, kilus ginčui dėl 1982 m. Konvencijos aiškinimo ar taikymo, Valstybės Šalys yra įpareigtos pasikeisti nuomonėmis dėl galimo ginčo sprendimo derybomis ar kitomis taikiomis priemonėmis. Ši nuostata susijusi su 1982 m. Konvencijos bendrąja nuostata 300 straipsnyje, kad „Valstybės Šalys sąžiningai vykdo pagal šią Konvenciją priisimtus įsipareigojimus...“³⁰ Taip pat, 1982 m. Konvencijos Komentare yra atkreipiamas dėmesys, kad šis straipsnis įpareigoja šalis derėtis, tačiau šalys nėra įpareigtos susitarti ar išspręsti ginčą³¹. Šis įpareigojimas nėra absoliutus, kaip yra nurodęs Tribunalas „Valstybė Šalis nėra įpareigota tęsti procedūras pagal Konvencijos XV dalies 1 skyrių, kai ji prieina išvados, kad susitarimo galimybės yra išsemtos“³² arba „Valstybė Šalis nėra įpareigota tęsti nuomonių apsikeitimą, kai ji nusprendžia, kad galimybės pasiekti susitarimą yra išsemtos“³³.

Ginčo šalims sutikus, ginčui išspręsti gali būti taikoma taikinamoji procedūra³⁴. Taikinamosios komisijos pranešimas, įskaitant išvadas arba rekomendacija, ginčo šalims nėra privalomas. Galiausiai, 285 straipsnis nustato, kad XV dalies 1 skyrius *mutatis mutandis* yra taikomas ginčams, kylantiems pagal XI dalies 5 skyriaus nuostatas.

Apibendrinant XV dalies 1 skyriaus nuostatas, galima teigti, kad

- Šalims yra suteikta ginčo sprendimo priemonių pasirinkimo laisvė;
- Nei vienai diplomatinei ar teisinei ginčo sprendimo procedūrai nėra suteikta preferencija, kaip ir nėra prievartos šalims rinktis kažkurią konkrečią procedūrą;

Tačiau,

²⁷ Ibid, 50-52paragrafai.

²⁸ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 1999 m. rugpjūčio 27 d. Įsakymas „Southern Bluefin Tuna cases“ // http://www.itlos.org/start2_en.html

²⁹ Ibid, 54 paragrafas.

³⁰ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 31

³¹ Ibid. P. 30

³² Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 1999 m. rugpjūčio 27 d. Įsakymas, 60 paragrafas.

³³ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. gruodžio 3 d. Įsakymas, 60 paragrafas.

³⁴ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 284 str.

- Rinkdamosi procedūrą, abi šalys turi pasirinkti tik vieną tinkamą procedūrą, su kuria jos sutinka;
- Siekiant efektyvaus ginčų sprendimo, 282 straipsnio nuostatos, renkantis tarp procedūrų numatančių įpareigojančius sprendimus ir nenumatančių tokių sprendimų, suteikia pirmenybę pastarosioms;

Pagrindinis 1982 m. Konvencijos rūpestis buvo priversti Šalis sutarti dėl ginčo sprendimo metodo ir iš anksto supažindinti Šalis su ginčo sprendimo procedūrų pasirinkimu.³⁵

1.2 Privalomos procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus

Nepavykus išspręsti ginčo vadovaujantis savanoriškomis XV dalies 1 skyriaus procedūromis, bet kurios ginčo šalies prašymu, ginčas perduodamas nagrinėti vadovaujantis XV dalies 2 skyriaus privalomomis procedūromis, numatančiomis įpareigojančius sprendimus³⁶. Pirmiausia yra svarbu nustatyti faktą, kad „šalims nepavyko išspręsti ginčo“. Atsakymas į šį klausimą pateikiamas 1982 m. Konvencijos Komentare:

„...sutinkamai su tarptautinės teisės jurisprudencija, šalis gali pateikti nagrinėti ginčą vadovaujantis XV dalies procedūromis, kai ji nusprendžia, kad šalių pasirinkta procedūra greičiausiai nepadės išspręsti ginčo. Jei kita pusė nesutinka su tokia pozicija ir vis dar tikisi pasiekti susitarimą vadovaujantis šalių pasirinkta procedūra, teismas ar arbitražas, kuriam byla yra pateikta, pirmiausia turės priimti sprendimą dėl šio prieštaravimo jo jurisdikcijai.“³⁷

1982 m. Konvencijos 286 straipsnis taip pat nustato svarbų šios dalies taikymo ribojimą, kad kai kurioms (nustatytoms XV dalies 3 skyriuje) ginčų kategorijoms šalys nėra įpareigosotos taikyti XV dalies 2 skyriaus procedūras. Reikia pažymėti, kad XV dalies 3 skyriaus 297 straipsnio nuostatos yra taikomos automatiškai, ir jų taikymas nereikalauja šalies išankstinės deklaracijos dėl taikymo išimčių ir apribojimų. Kita vertus, taikymo išimtys, numatytos 298 straipsnio 1 dalyje yra pasirenkamos t.y. Šalis, norinti jomis pasinaudoti, privalo būti pateikusi išankstinę deklaraciją dėl šiame straipsnyje numatytų išimčių taikymo. Galiausiai, 286 straipsnis nustato, kad bet koks ginčas, tenkinantis XV dalies 1 skyriaus reikalavimus, bei nepatenkantis

³⁵ R. J. Dupuy, D. A. Vignes. Handbook on the New Law of the Sea, Volume 2. P. 1343.

³⁶ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 286 str.

³⁷ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 23.

tarp XV dalies 3 skyriaus išimčių, „... perduodamas teismui ar arbitražui...“. Čia yra įtvirtintos dvi esminės nuostatos³⁸:

- 1) nustatomas įpareigojimas (ne pasirenkama galimybė) perduoti ginčą nagrinėti pagal XV dalies 2 skyriaus procedūras;
- 2) bet kuri ginčo šalis, gali perduoti ginčą nagrinėti teismui ar arbitražui be kitos šalies sutikimo. Vienašališkas veiksmas yra pakankamas pagrindas suteikti teismui ar arbitražui jurisdikciją priimti sprendimą, nepriklausomai nuo to, ar kita šalis dalyvaus procese ar ne.

Ratifikudama, ar kitaip prisijungdama prie 1982 m. Konvencijos valstybė automatiškai sutinka su pasirinkto pagal 287 straipsnį teismo ar arbitražo jurisdikcija. Pagal 287 straipsnio 1 dalį, Valstybė Šalis gali pasirinkti ginčo sprendimo organą /-us:

- a) Tarptautinį Jūrų Teisės Tribunolą, įsteigtą pagal VI priedą;
- b) Tarptautinį Teisingumo Teismą;
- c) Arbitražą, sudarytą pagal VII priedą;
- d) Specialų arbitražą, sudarytą pagal VIII priedą vienai ar kelioms tame priede nurodytoms ginčų kategorijoms³⁹;

Valstybė Šalis ginčo sprendimo organą, rašytiniu pareiškimu, gali pasirinkti pasirašydama, ratifikudama ar prisijungdama prie 1982 m. Konvencijos, arba bet kuriuo metu vėliau. Jei ginčo šalys nėra padariusios pareiškimo dėl ginčo sprendimo organo pasirinkimo ar yra pasirinkusios skirtingus ginčo sprendimo organus, ginčas bus perduotas arbitražui pagal VII priedą⁴⁰. Kaip sąmojingai pastebėjo A. E. Boyle, Valstybėms Šalims renkantis ginčo sprendimo organus galioja „savitarnos principas“⁴¹ t.y. valstybėms palikta teisė pačioms pasirinkti ginčo sprendimo organą. Šis sprendimas dar vadinamas „Montreux formule“ pagal Šveicarijos Montreux miestelio pavadinimą, kuriame buvo susirinkusi Trečiosios Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konferencijos (toliau Konferencija) neoficiali ginčų sprendimo darbinė grupė. Montreux formulė buvo priimta kaip kompromisinis sprendimas, leidęs suderinti skirtingas Konferencijos grupių preferencijas dėl ginčo sprendimo organų pasirinkimo⁴².

Konferencijos metu taip pat nelengvai buvo sprendžiamas klausimas dėl Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijos jurisdikcijos. Kai kurios šalys, Konferencijos dalyvės, nerimavo, kad pripažindamos Ginčų dėl jūros kolegijos jurisdikciją, bus įpareigtos pripažinti Tribunolo

³⁸ Ibid, p. 39.

³⁹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 287 str. 1 dalis.

⁴⁰ Ibid, 3 ir 5 dalys.

⁴¹ „Cafeteria approach“, plačiau žr. A. E. Boyle. Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction // International and Comparative Law Quarterly. 1997, Vol. 46, Nr. 1, p. 40.

⁴² S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 42.

jurisdikciją kitais klausimais.⁴³ Ši problema buvo išspręsta 287 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatoma, kad pareiškimas padarytas pagal 1 straipsnio dalį, nekeičia Valstybės Šalies įsipareigojimo pripažinti Tribunolo Ginčų dėl jūros teisės kolegijos jurisdikciją XI dalies 5 skyriuje numatyta apimtimi ir tvarka; minėtas įsipareigojimas taip pat neturi įtakos tokiam pareiškimui.⁴⁴

Straipsnio 6, 7 ir 8 dalys nustato bendruosius principus, kad:

- a) Pranešimo, dėl procedūros pasirinkimo atšaukimas įsigalioja po trijų mėnesių nuo atšaukimo deponavimo JT Generaliniam Sekretoriui;
- b) Pareiškimas, pranešimas apie atšaukimą arba pareiškimo galiojimo pabaiga neturi įtakos vykstančiam ginčo nagrinėjimui, t.y. nėra retroaktyvus;
- c) Visi pareiškimai ir pranešimai deponuojami JT Generaliniam Sekretoriui.⁴⁵

1982 m. Konvencijos 288 straipsnis nustato 287 straipsnyje nurodytų ginčo sprendimo organų jurisdikciją (*ratione materiae* jurisdikciją). Kaip jau minėta anksčiau⁴⁶, jurisdikcija pirmiausia galioja ginčams, susijusiems su 1982 m. Konvencijos „aiškinimu ar taikymu“. Reikia pažymėti, kad 1982 m. Konvencijos priedai yra integrali Konvencijos dalis⁴⁷ ir ginčai, kylantys dėl jų aiškinimo ar taikymo taip pat patenka į ginčo sprendimo organų jurisdikcijos veikimo sferą. 287 straipsnio 2 dalis ginčo sprendimo organų jurisdikciją išplečia „...bet kokiam ginčui dėl tarptautinių susitarimų, susijusių su šios Konvencijos tikslais, aiškinimo ar taikymo, kuris jam perduotas pagal tokį susitarimą“. Čia reikia atkreipti dėmesį į tris aspektus. Pirma, susitarimai turi būti susiję su jūrų teise. Antra, tai turi būti „tarptautinis susitarimas“ t.y. sudarytas tarp Valstybių, tarp Valstybių ir Institucijos bei kitų, tarptautines sutartis galinčių sudaryti subjektų. Trečia, sutartis turi aiškiai nurodyti ginčo sprendimo organą pagal 1982 m. Konvencijos 287 straipsnį, ir sąlygas, kurios turi būti išpildytos norint pateikti ginčą sprendimui⁴⁸.

287 straipsnio 3 dalyje išskirtinė jurisdikcija yra suteikta Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijai, kuri turi jurisdikciją spręsti ginčus susijusius su Rajonu⁴⁹, atitinkamai pagal 1982 m. Konvencijos 187 straipsnį. Taip pat, pagal XI dalies 5 skyrių sprendžiamiems ginčams jurisdikcija yra suteikta bet kuriai kitai kolegijai ar arbitražiniam teismui. Šios ginčų kategorijos

⁴³ Ibid, p. 44

⁴⁴ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 287 str. 2 dalis

⁴⁵ Šiame skyriuje analizuojama bendra ginčų sprendimo schema, būtina pasirinktos temos nagrinėjimui. Detaliai apie ginčo sprendimo organus ir jų jurisdikciją bus kalbama sekančiame šio darbo skyriuje. (aut. past.)

⁴⁶ Žr. 1982 Konvencijos 279 straipsnio analizę (aut. past.)

⁴⁷ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 318 str.

⁴⁸ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 48.

⁴⁹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 1 str.

šalimis gali būti Valstybės Šalys, Institucija, Įmonė, valstybinės įmonės bei privatūs ir juridiniai asmenys⁵⁰.

Ketvirtoji, paskutinė 288 straipsnio dalis įtvirtina žinomą tarptautinės teisės principą *competence de la competence*: iškilus klausimui, ar teismas arba arbitražas yra kompetentingas, sprendžia tas teismas arba arbitražas.

Kita svarbi 1982 m. Konvencijos ginčo sprendimo procedūrų savybė yra galimybė paskirti laikinas priemones. Po ilgų ir sudėtingų derybų Konferencijoje priimtas 290 straipsnis, nustatantis laikinųjų priemonių skyrimo tvarką, gavosi labai sudėtingas – viena vertus buvo siekiama užtikrinti, kad laikinosios priemonės, esant reikalui, būtų užtikrintos nedelsiant; kita vertus, kad šia teise būtų naudojama atsargiai ir stengiantis kuo mažiau pažeisti ginče dalyvaujančių Valstybių teises.⁵¹

Teismas ar arbitražas gali paskirti laikinas priemones jei:

- a) turi *prima facie* jurisdikciją ginčo šalims ir ginčo sprendimo objektui;⁵²
- b) to reikia dėl neatidėliotino situacijos pobūdžio;⁵³
- c) priemonės yra būtinos apsaugoti atitinkamų ginčo šalių teises arba apsaugoti jūros aplinką nuo didelės žalos;⁵⁴

Kaip ir nurodo straipsnio pavadinimas, laikinos priemonės yra laikinos „iki bus priimtas galutinis sprendimas“. Ginčo šalys yra įpareigosos nedelsdamos vykdyti visas, paskirtas pagal šį straipsnį, laikinas priemones.⁵⁵

Tribunolas iki šiol yra sprendęs keletą bylų, susijusių su laikinųjų priemonių paskyrimu. Tai M/V Saiga Nr. 2 (Saint Vincent ir Grenadinai v. Gvinėja, 1998), Pietinių paprastųjų tunų byla (Naujoji Zelandija ir Australija v. Japonija, 1999), MOX įmonės byla (Airija v. Jungtinė Karalystė, 2001) bei naujausia byla dėl Singapūro žemių plėtimo (į jūrą) Johoro sąsiauryje (Malaizija v. Singapūras, 2003)⁵⁶. Ginčas tarp Malaizijos ir Singapūro, kilo dėl Singapūro teritorijos plėtimo į jūrą savo teritorinės jūros ribose Johoro sąsiauryje. Malaizija teigė, kad šie darbai galėjo pažeisti jos teises. Savo prašyme dėl laikinųjų priemonių Malaizija teigė, kad be kita ko, dėl Singapūro veiksmų bus padaryta didelė ir negrąžintina žala Malaizijos jūrinei aplinkai. Singapūras tvirtino, kad prašymas paskirti laikinas priemones nėra teisingas,

⁵⁰ Ši nuostata nėra absoliuti, kai kurioms šalims yra nustatyti apribojimai bei specialios sąlygos. Plačiau ši tema analizuojama antroje šio darbo dalyje (aut. past.).

⁵¹ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. pp. 57-58.

⁵² 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 290 str. 5 dalis.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid, 1 dalis.

⁵⁵ Ibid, 6 dalis.

⁵⁶ Prašymas dėl laikinųjų priemonių buvo pateiktas laukiant, iki bus sudarytas arbitražas pagal 1982 m. Konvencijos VII priedą (aut. past.).

kadangi jame „...nekonkretizuotos galimos pasekmės šalių interesams ir galima rimta žala jūrinei aplinkai“ ir kad, „prašymas negali būti grindžiamas „neatidėliotinu situacijos pobūdžiu“⁵⁷. Tačiau Tribunolas vienbalsiai nusprendė paskirti laikinas priemones remdamasis 1982 m. Konvencijos 290 straipsnio 5 dalimi. Tribunolas nurodė Singapūrai „nevykdyti žemės plėtimo darbų būdais, kurie gali padaryti nepataisomą žalą Malaizijos teisėms bei jūrinei aplinkai“⁵⁸. Šiuo sprendimu Tribunolas akcentavo, kad Malaizija ir Singapūras privalo bendradarbiauti siekdamas išvengti žalos bendrai jūrinei aplinkai.

MOX įmonės byloje, Tribunolas remdamasis 1982 m. Konvencijos 290 straipsnio 5 dalimi vienbalsiai paskyrė laikinas priemones:

„Airija ir Jungtinė Karalystė turi bendradarbiauti ir turi pradėti tarpusavio konsultacijas siekdamas:

- a) toliau keistis visa informacija dėl galimų padarinių Airijos jūrai, atsirasiančių dėl MOX įmonės veiklos;
- b) stebėti MOX įmonės veiklos padarinių riziką Airijos jūrai;
- c) surasti tinkamas prevencijos priemones, prieš jūrinės aplinkos teršimą, kuris gali atsirasti dėl MOX įmonės veiklos.⁵⁹“

Taigi, šiuo sprendimu Tribunolas nepaskyrė konkrečių ir veiksmingų laikinųjų priemonių⁶⁰. Tribunolas, svarstydamas šią bylą neįžvelgė eilės esminių aplinkybių, reikalingų paskirti laikinas priemones ir apsiribojo primindamas ginčo šalis esamus įsipareigojimus derėtis, keistis informacija ir kartu ieškoti problemos sprendimo būdų. Įvertinant praktinius laikinųjų priemonių taikymo aspektus, galima konstatuoti, kad sprendimas dėl laikinųjų priemonių pagal 1982 m. Konvenciją priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių, kurias vertindamas teismas ar arbitražas privalo nustatyti:

- a) ar teismas/arbitražas turi (ar turės) *prima facie* jurisdikciją;
- b) ar laikinosios priemonės yra būtinos norint apsaugoti šalių teises ir/ar jūrinę aplinką;
- c) ar laikinosios priemonės yra būtinos dėl „neatidėliotino situacijos pobūdžio“.

⁵⁷ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2003 m. spalio 8 d. Įsakymas „Case concerning Land Reclamation by Singapore in and around the Straits of Johor“ // http://www.itlos.org/start2_en.html

⁵⁸ Ibid, 106 paragrafas.

⁵⁹ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. gruodžio 3 d. Įsakymas MOX plant byloje.

⁶⁰ Plačiau šiuo klausimu žr. Ch. Brown. Provisional Measures before the ITLOS: The MOX Plant Case // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2002, vol. 17, Nr. 2; ir B. Kwiatowska. The Ireland v. United Kingdom (MOX Plant) Case: Applying the Doctrine of Treaty Parallelism // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2003, Vol. 18, Nr. 1, pp. 1-58

290 straipsniu Tribunalui yra suteikta kompetencija skirti, pakeisti ar atšaukti laikinas priemones ginčiuose, kuriems kitu atveju Tribunalas jurisdikcijos neturėtų⁶¹. Tribunalas turės kompetenciją skirti laikinas priemones bylose, kurios turi būti perduotos teismui ar arbitražui, jei bus tenkinamos sekančios sąlygos:

- a) šalys yra sutarusios, kad ginčas bus perduotas arbitražui;
- b) arbitražinis teismas dar nėra suformuotas;
- c) viena iš ginčo šalių yra pareikalavusi laikinųjų priemonių; ir
- d) šalys, per dvi savaites nuo laikinųjų priemonių pareikalavimo momento, nesugebėjo susitarti kokiam teismui ar arbitražui byla turi būti perduota.

Tarptautinis Teisingumo Teismas (toliau Teismas) nurodydamas laikinas priemones vadovaujasi Teismo Statuto 41 straipsniu⁶². Nustatant ar Teismas turi jurisdikciją nurodyti laikinas priemones, jis pirmiausia turi atsižvelgti ar Teismas turi *prima facie* jurisdikciją svartyti bylą iš esmės⁶³. Laikinosios priemonės nurodomos siekiant apsaugoti atitinkamas šalių teises ir yra skirtos išvengti nepataisomos žalos. Praktikoje, tai dažniausia nurodoma kaip situacija kelianti pavojų gyvybei ir tvarkai ir skirtos išvengti „rimto pavojaus atsirasti nepataisomai žalai“⁶⁴. Kita svarbi sąlyga yra „skubumas“⁶⁵ (ar neatidėliotinumas). Skubumo apibrėžimas buvo suformuluotas Teismo svarstytoje byloje *Passage Through the Great Belts* (Suomija v. Danija):

„Pagal Statuto 41 straipsnį laikinosios priemonės yra apibūdintos kaip „laukiant bylos galutinio sprendimo“ (Teisme) iš esmės yra neatidėliotinos ir todėl yra pateisinamos jei yra tikimybė, kad bus imtasi veiksmų, pažeidžiančių vienos iš šalių teises, iki bus priimtas galutinis sprendimas“⁶⁶.

Kitos laikinųjų priemonių nurodymo priežastys gali būti dėl ginčo vilkinimo ar siekiant išsaugoti galimus įrodymus. Taip pat laikinųjų priemonių nurodymas Teisme negali būti traktuojamas kaip išankstinis bylos sprendimas iš esmės⁶⁷.

⁶¹ T. A. Mensah. The Dispute Settlement Regime of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea // Max Planck Yearbook of United Nations Law. 1998, Vol. 2, p. 318.

⁶² Statute of the International Court of Justice. <http://www.icj-cij.org/icjwww/ibasicdocuments/ibasicstatute.htm>

⁶³ Case concerning the Land and Maritime Boundary (Cameroon v. Nigeria, 1996) (Provisional Measures), 1996 kovo 15 d. Įsakymas. http://www.icj-cij.org/icjwww/idoocket/icn/iCN_summaries/icnsummary19960315.htm

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Šiame kontekste terminas atitinka 1982 m. Konvencijos formuluotą „neatidėliotinas situacijos pobūdis“ (aut. past.).

⁶⁶ Tarptautinis Teisingumo Teismas, byla dėl *Passage Through The Great Belt* (Finland v. Denmark) įsakymas nr. 29, 1991 liepos 29 d. 23 paragrafas. http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/ifd/ifd_iorders/ifd_iorder_19910729_provisionalmeasures.pdf

⁶⁷ Ch. Brown. Provisional Measures before the ITLOS: The MOX Plant Case // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2002, vol. 17, Nr. 2, p. 274.

Apibendrinant 290 straipsnio nuostatas bei teisinės praktikos suformuotą kontekstą, akivaizdu kad nėra galimybės apibrėžti ginčo sprendimo organų jurisdikciją nustatant laikinas priemones abstrahuotai nuo konkrečių ginčo aplinkybių bei ginčo šalių tarpusavio ryšių. Atsakyti į klausimą kas spręs šalių ginčą dėl laikinųjų priemonių taikymo bei kokia bus ginčo sprendimo organo jurisdikcija galima tik pasitelkus aukščiau pateiktas procedūras bei konkrečias ginčo aplinkybes.

Kaip nurodyta 1982 m. Konvencijos 291 straipsnyje, ginčų sprendimo procedūros yra prieinamos Valstybėms Šalims. Kaip ir daugumoje tarptautinių sutarčių, procedūros yra atviros visoms Valstybėms, 1982 m. Konvencijos Šalims. Išskirtinis 1982 m. Konvencijos bruožas yra ginčo sprendimo procedūrų prieinamumas kitiems nei Valstybės Šalys subjektams⁶⁸. Šiems subjektams yra prieinamos ginčo sprendimo procedūros sprendžiant ginčus Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijoje, kilusius pagal 1982 m. Konvencijos XI dalies 5 skyriaus nuostatas, dėl veiksmų Rajone. Subjektai bei sąlygos, kuriomis šiems subjektams yra suteikiamas ginčo sprendimo procedūrų prieinamumas yra nustatytos 1982 m. Konvencijos 187 straipsnyje. Pastaroji nuostata Konferencijoje buvo priimta kaip kompromisas tarp dviejų skirtingų pozicijų. Vienos Valstybės argumentavo, kad reikia laikytis tradicinės tarptautinės teisės taisyklės, kad tik valstybėms gali prieinamos tarptautinio teismo ar arbitražo procedūros, kita pusė laikėsi nuomonės, kad atėjo laikas suteikti galimybę tarptautinėse procedūrose ginti individualias teises⁶⁹. Taigi, Valstybėms sutarus dėl šios nuostatos, Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijos *ratione personae* jurisdikcija buvo išplėsta, suteikiant galimybę bei nustatytais atvejais ir sąlygomis dalyvauti ginčiuose kitiems, nei Valstybės subjektams.

7 iš 13 iki šiol Tribunolo nagrinėtų bylų buvo susijusios su laivų ir įgulų paleidimu nedelsiant. Dėl paleidimo nedelsiant Tribunolas svarstė šias bylas⁷⁰:

Nr. 1 M/V „Saiga“ (Sent Vinsentas ir Grenadinai v. Gvinėja) 1997;

Nr. 5 „Camouco“ (Panama v. Prancūzija) 2000 m.;

Nr. 6 „Monte Corfuco“ (Seišeliai v. Prancūzija) 2000 m.;

Nr. 8 „Grand Prince“ (Belizas v. Prancūzija) 2001 m.;

Nr. 9 „Chaisiri Reefer 2“ (Panama v. Jemenas) 2001 m.;

Nr. 11 „Volga“ (Rusijos Federacija v. Australija) 2002 m.;

Nr. 13 „Juno Trader“ (Sent Vinsentas ir Grenadinai v. Gvinėja Bisau) 2004 m.;

⁶⁸ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 291 str. 2 d.

⁶⁹ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. pp. 60-65.

⁷⁰ Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunolas. http://www.itlos.org/start2_en.html

Toks didelis bylų dėl paleidimo nedelsiant skaičius gali būti paaikšintas aplinkybe, kad didžioji dalis su jūrų teise susijusių ginčų kyla dėl žvejybos⁷¹. Dėl šios priežasties neatsitiktinai į 1982 m. Konvenciją buvo įtrauktas atskiras straipsnis sprendžiantis sulaikytų laivų ir įgulų paleidimo problemas⁷². Šiuo straipsniu siekiama suderinti asmenų, susijusių su sulaikytu laivu ir laivo vėliavos Valstybės iš vienos pusės ir sulaikiusios pakrantės Valstybės iš kitos pusės interesus⁷³. Paleidimo klausimas gali būti „perduotas bet kuriam teismui ar arbitražui, dėl kurio ginčo šalys yra susitarę, arba nepavykus susitarti per 10 dienų nuo sulaikymo dienos, teismui arba arbitražui, kurį pagal 287 straipsnį pasirinko sulaikiusioji valstybė, arba į Tarptautinį jūrų teisės Tribunalą, nebent ginčo šalys susitaria kitaip“⁷⁴. Pareiškimas dėl paleidimo gali būti pateiktas tik pačios Valstybės, su kurios vėliava laivas plaukioja, arba jos vardu⁷⁵. Susijusį su šia nuostata sprendimą Tribunalas yra priėmęs svarstydamas pareiškimą „Grand Prince“ byloje. 2001 m. balandžio 1 d. nutartyje Tribunalas padarė išvadą:

„...įvertinus pateiktą medžiagą, Tribunalas padarė išvadą, kad Pareiškėjo pateikti dokumentiniai įrodymai neįrodo, kad tuo metu, kai Pareiškimas buvo pateiktas, Belizas buvo laivo vėliavos Valstybė. Atitinkamai, Tribunalas nusprendžia, kad Pareiškimo svarstymas nepriklauso Tribunolo jurisdikcijai“⁷⁶.

Konferencijos metu buvo svarstomas klausimas dėl galimybės suteikti privatiems subjektams teisę pateikti pareiškimus. Ši pozicija buvo grindžiama tuo, kad tanklaivio arba žvejo, žvejybos sezono metu, sulaikymas gali labai brangiai kainuoti. Tokiais atvejais yra būtini skubūs veiksmai kurių, labiau tikėtina, imsis privatūs asmenys nei vyriausybės. Ši problema buvo išspręsta priimant sąlygą „arba jos vardu“ ir palikta pačioms valstybėms nustatyti tokių įgaliojimų sąlygas⁷⁷.

„Paleidimo nedelsiant“ byloje Tribunalas pirmiausia sprendžia dėl savo jurisdikcijos pagal 292 straipsnį bei paleidimo nedelsiant būtinybę. Antra, yra įvertinamas užstato, kurį nustatė laivą sulaikiusi Valstybė, pagrįstumas. Savo pirmoje byloje M/V „Saiga“ (1997) Tribunalas apibrėžė „...pagrįstumo kriterijus apima užstato ar kitų finansinių garantijų dydį, formą ir pobūdį. Bendras

⁷¹ Y. Tanaka Prompt Release in the United Nations Convention on the Law of the Sea: Some Reflections on the ITLOS Jurisprudence // *Netherlands International Law Review*. 2004, Vol. 51, pp. 237

⁷² 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 292 str.

⁷³ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary*, Volume V. p. 67.

⁷⁴ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 292 str. 1 dalis.

⁷⁵ *Ibid*, 2 dalis.

⁷⁶ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. balandžio 20 d. Nutartis, 93 paragrafas, byla „Grand Prince“ (Belizas v. Prancūzija) // http://www.itlos.org/start2_en.html

⁷⁷ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary*, Volume V. pp. 68-71.

užstato (ar kitos finansinės garantijos) dydis, forma ir pobūdis turi būti pagrįsti.⁷⁸ Camouco (2000) byloje nurodė papildomus su pagrįstumo kriterijumi susijusias elementus: „įtariamų pažeidimų rimtumas; paskirtas ar skirtinas (už padarytą pažeidimą) baudas pagal sulaikiusios valstybės įstatymus; sulaikyto laivo ir krovinio vertė; sulaikiusios Valstybės paskirto užstato dydis ir forma.“⁷⁹

Reikia atkreipti dėmesį, kad pagal šį straipsnį Tribunolas turi tam tikrą „privalomą jurisdikciją“⁸⁰. Straipsnyje nurodoma, „(jei) yra teigiama, kad laivą sulaikiusi Valstybė nesilaikė šios Konvencijos sąlygų dėl laivo ir jo įgulos greito paleidimo sumokėjus užstatą ar suteikus kitas finansines užtikrinimo priemones, laivo paleidimo klausimas gali būti perduotas bet kuriam teismui ar arbitražui, dėl kurio šalys susitarę. Tačiau, jei šalys negali susitarti dėl teismo ar arbitražo per dešimt dienų nuo sulaikymo datos, laivo ir įgulos paleidimo klausimas gali būti perduotas Tribunolui“⁸¹. Tribunolo kompetencija spręsti šiuos klausimus yra sąlyginė, ir priklauso nuo šalių nesugebėjimo pasirinkti abipusiai priimtina ginčo sprendimo procedūrą. Nepasiekus tokio susitarimo Tribunolo jurisdikcija tampa privaloma t.y. laivo vėliavos Valstybei pareikalavus, Tribunolas yra kompetentingas spręsti šį klausimą⁸². Sulaikiusi Valstybė tokiu atveju yra įpareigota sutikti su Tribunolo jurisdikcija ir vykdyti jo sprendimus, kaip nurodyta straipsnio 4 dalyje.

Teisėtas ginčo sprendimas yra įmanomas tik vadovaujantis pozityviosios teisės normomis, taikant jas konkrečioje byloje. 1982 m. Konvencijos 293 straipsnis nustato pozityviosios teisės šaltinius, taikomus ginčų sprendimui. Pirmoje straipsnio dalyje yra nurodoma, kad „teismas ar arbitražas, turintys jurisdikciją pagal šį (XV) skyrių, taiko šią Konvenciją bei kitas tarptautinės teisės normas, neprieštaraujančias šiai Konvencijai“⁸³. Be 1982 m. Konvencijos gali būti taikomi šie susitarimai⁸⁴:

- 1) „Agreement to Promote Compliance with International Conservation and Management Measures by Fishing Vessels on the High Seas“ Priimtas Jungtinių Tautų Maisto ir Žemės Ūkio Organizacijos konferencijoje, Romoje 1993 m. lapkričio 24 d.; Įsigaliojimo data – 2004 m. balandžio 24 d.;

⁷⁸ Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 1997 m. gruodžio 4 d. Nutartis, 82 paragrafas, byla M/V „Saiga“ (Sent Vinsentas ir Grenadinai v. Gvinėja) // http://www.itlos.org/start2_en.html

⁷⁹ Jūrų Teisės Tribunolo 2000 m. vasario 7 d. Nutartis, 67 paragrafas, byla „Camouco“ (Panama v. Prancūzija) // http://www.itlos.org/start2_en.html

⁸⁰ T. A. Mensah. The Dispute Settlement Regime of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea // Max Planck Yearbook of United Nations Law. 1998, Vol. 2, p. 319.

⁸¹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 292 str. 1 dalis.

⁸² T. A. Mensah. The Dispute Settlement Regime of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea // Max Planck Yearbook of United Nations Law. 1998, Vol. 2, p. 320

⁸³ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 293 str. 1 dalis.

⁸⁴ Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunolas, tarptautiniai susitarimai, suteikiantys jurisdikciją Tribunolui. // http://www.itlos.org/proceedings/competence/provisions_en.pdf

- 2) „Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 Relating to Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks” Priimtas Jungtinių Tautų Konferencijoje dėl žuvų išteklių esančių abipus sienos ir toli migruojančių žuvų išteklių New York; Atvira pasirašymui nuo 1995 m. gruodžio 4 d.; Įsigaliojimo data – 2001 m. Gruodžio 11 d.;
- 3) “1996 Protocol to the Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Material, 1972” Priimtas Specialiame 1972 m. Londono Konvencijos Sutarties Šalių Susitikime; Įsigaliojimo data – 2006 m. Kovo 24 d.;
- 4) „Framework Agreement for the Conservation of Living Marine Resources on the High Seas of the South-Eastern Pacific“ Pasirašyta 2000 m. Rugpjūčio 14 d. Santjage Čilės, Kolumbijos, Peru ir Ekvadoro; Įsigaliojimo data – dar neįsigaliojusi;
- 5) „Convention on the Conservation and Management of Highly Migratory Fish Stocks in the Western and Central Pacific Ocean“ Sudaryta Honolulu 2000 rugsėjo 5 d.; Įsigaliojimo data – 2004 m. Liepos 19 d.;
- 6) „Convention on the Conservation and Management of Fishery Resources in the South-East Atlantic Ocean“ Sudaryta Windhoek 2001 m. Balandžio 20 d.; Įsigaliojimo data – 2003 balandžio 13 d.;
- 7) „Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage“ Priimta 2001 m. Lapkričio 2 d. Jungtinių Tautų UNESCO Plenarinėje Sesijoje Trisdešimt Pirmoje Generalinėje Konferencijoje; Įsigaliojimo data – dar neįsigaliojusi;
- 8) „Convention on Future Multilateral Cooperation in North East Atlantic Fisheries“ Priimta 2004 m. lapkričio 11 d. Londone NEAFC 23-iame Metiniame Susitikime. Įsigaliojimo data – dar neįsigaliojusi.

Reikia atkreipti dėmesį, kad aukščiau nurodytos sutartys ir konvencijos tiesiogiai suteikia Tribunalui kompetenciją sprendžiant tarp Valstybių kilusius ginčus. Tai jokių būdu nereikia, kad ginčų sprendimui gali būti taikomos tik šiose sutartyse numatytos teisės ir pareigos. Kaip nurodoma 293 straipsnio 1 dalyje, gali būti taikomos „...kitos tarptautinės teisės normos, neprieštaraujančios šiai Konvencijai“⁸⁵.

Teismas ar arbitražas, turintis jurisdikciją pagal XV skyrių, ginčo šalims sutinkant gali išspręsti bylą *ex aequo et bono*⁸⁶. Šis terminas reiškia „remiantis nešališkumu ir švaria sąžine“⁸⁷ t.y. byla gali būti sprendžiama vadovaujantis tik teisingumo ir nešališkumo principais. Ši

⁸⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 293 str. 1 dalis.

⁸⁶ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 293 str. 2 dalis.

⁸⁷ Oxford Dictionary of Law. Oxford: Oxford University Press, 2003. p. 188.

nuostata taip pat yra Teismo Statuto 38 straipsnio 2 dalyje. Nuostata suteikia visišką lankstumą sprendžiant bylas, tačiau reikia pažymėti, kad iki šiol nei Teismas nei Tribunolas nėra pritaikę šios nuostatos praktikoje⁸⁸.

1982 m. Konvencija keletu esminių aspektų skiriasi nuo kitų tarptautinių sutarčių. Kaip buvo minėta⁸⁹ 1982 m. Konvencija buvo pavadinta „Konstitucija Vandenynams“. Konstitucijos (kaip ir 1982 m. Konvencijos) keitimo procedūros, tradiciškai yra sudėtingesnės nei atitinkamos paprastų įstatymų⁹⁰ procedūros; Konstitucija paprastai turi viršenybę kitų įstatymų atžvilgiu; Konstitucijos aiškinimas ir taikymas priklauso aukščiausio teismo kompetencijai; ir (idealiu atveju) Konstitucija yra pagrįsta plačiu socialiniu⁹¹ konsensu bei artikuluoja tam tikras esmines socialines ir politines vertybes. Visas šias savybes galima rasti 1982 m. Konvencijoje⁹². Kaip buvo minėta anksčiau, 1982 m. Konvencijai šie Konstitucinio įstatymo bruožai būdingi dėl savo integralaus statuso t.y. Valstybėms Šalims nesuteikta galimybė vienašališkai atsisakyti pareigų numatytų Konvencijos nuostatose. 1982 m. Konvencijos atžvilgiu Valstybės turi tik dvi laisvai pasirenkamas galimybes: arba sutikti su **visomis** nuostatomis ir tapti Valstybe Šalimi arba visai nedalyvauti Konvencijoje. Grįžtant prie taikytinos teisės klausimo bei atsižvelgiant į aukščiau pateiktas aplinkybes, kitų tarptautinės teisės normų taikymas suponuoja ne jurisdikcijos fragmentaciją, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, tačiau integraciją 1982 m. Konvencijos nustatytose ribose.

Galiausiai paskutinis XV dalies 2 skyriaus straipsnis nustato, kad „bet kuris sprendimas, kurį priėmė teismas ar arbitražas, turintys jurisdikciją pagal šį skyrių, yra galutinis ir jį privalo vykdyti visos ginčo šalys“⁹³. Aiškiai nurodoma, kad sprendimas yra galutinis t.y. nėra jokių apeliacinių procedūrų ar instancijų. Privalomas sprendimo vykdymas yra paliekamas įgyvendinti pačioms ginčo šalims, tačiau Jungtinių Tautų Chartijos 94 straipsnio 2 dalis numato „Jeigu kuri nors bylos šalis nevykdo Teismo sprendimo jai nustatyto įsipareigojimo, kita šalis gali kreiptis į Saugumo Tarybą, kuri prireikus gali pateikti rekomendacijas arba imtis sprendimui vykdyti reikalingų priemonių“⁹⁴. Taip pat 1982 m. Konvencijos 296 straipsnyje yra aiškiai nurodoma, kad sprendimas turi privalomąją galią tik ginčo šalims ir tik dėl konkretaus ginčo.⁹⁵

⁸⁸ J. G. Merrills. *International Dispute Settlement*, Fourth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 162.

⁸⁹ Žr. Pastabą nr. 1

⁹⁰ Kalbant apie tarptautinę bendruomenę ir tarptautinę teisę, „įstatymus“ šiame kontekste galima prilyginti kitoms tarptautinėms sutartims ir konvencijoms (aut. past.).

⁹¹ Šiuo atveju – tarptautinės bendruomenės (aut. past.).

⁹² A. E. Boyle. *Further Development of the Law of the Sea Convention: Mechanisms for Change* // *International and Comparative Law Quarterly*. 2005, Vol. 54, Nr. 3, p. 566.

⁹³ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 296 str. 1 dalis.

⁹⁴ Jungtinių Tautų Chartija, 94 str. 2 d. // <http://www.un.org/aboutun/charter/index.html> ; plačiau apie JT teisės įgyvendinimo užtikrinimą žr. A. Tanzi. *Problems of Enforcement of Decisions of the International Court of Justice and the Law of the United Nations* // *European Journal of International Law*. 1995, Vol. 6, Nr. 4, pp. 1-37.

⁹⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 296 str. 2 dalis.

1.3 Privalomų procedūrų, numatančių įpareigojančius sprendimus, taikymo apribojimai ir išimtys

Nuo pat derybų pradžios Konferencijoje buvo akivaizdu, kad ginčai, susiję su kai kuriais gyvybiškai svarbiais Valstybių interesais, nepateks į privalomų procedūrų, numatančių įpareigojančius sprendimus, reguliavimo sferą. Šią aplinkybę sąlygojo bendras tikslas pritraukti kuo didesnę skaičių Valstybių, norinčių prisijungti prie 1982 m. Konvencijos⁹⁶. Šie apribojimai ir išimtys privalomoms ginčų sprendimo procedūroms yra reguliuojami dviejuose 1982 m. Konvencijos straipsniuose: 297 straipsnis nustato apribojimus, taikomus visoms Valstybėms Šalims, ir 298 straipsnis pateikia pasirenkamų išimčių sąrašą.

Pirmiausia, 297 straipsniu buvo siekiama subalansuoti pakrančių Valstybių, Valstybių neturinčių tiesioginio priėjimo prie jūros bei kitų geografiškai nepatogiose vietose esančių Valstybių interesus ir tuo pačiu visoms Valstybėms užtikrinti pagrindines jūrines teises ir laisves⁹⁷. Šiame straipsnyje kalbama apie ginčus, susijusius su 1982 m. Konvencijos aiškinimu ir taikymu dėl:

- 1) pakrantės valstybės naudojimosi savo suvereniomis teisėmis ar jurisdikcija, kaip nustatyta Konvencijoje;
- 2) mokslinių jūros tyrinėjimų;
- 3) žvejybos.

Straipsnio nuostatos, dėl mokslinių jūros tyrinėjimų ir žvejybos yra suformuluotos pagal vienodą modelį: pirmiausia nustatoma bendra taisyklė, kad ginčai bus sprendžiami pagal 2 skyrių; paskui konstatuojama pakrantės Valstybės teisė neperduoti nurodytų kategorijų ginčų spresti pagal šias (2 skyriaus) procedūras. Šios taisyklės yra pakankamai aiškios.

Ginčai dėl mokslinių jūrų tyrinėjimų. 297 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad ginčai, susiję su moksliniais jūrų tyrinėjimais, sprendžiami pagal 2 skyrių, tačiau pakrantės Valstybė gali nesutikti, kad tokiam sprendimui būtų pateiktas ginčas, kilęs dėl:

- 1) pakrantės Valstybės naudojimosi savo teise ar veiksų laisve pagal 246 straipsnį⁹⁸;
- 2) pakrantės Valstybės sprendimo sustabdyti arba nutraukti tyrinėjimo projektą pagal 253 straipsnį;

Jei tyrinėjimus atliekanti Valstybė tvirtina, kad pakrantės Valstybė naudoja savo teisėmis pagal 246 ir 253 straipsnius nesuderinamu su 1982 m. Konvencija būdu, ginčas, bet kurios šalies

⁹⁶ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. pp. 87-88.

⁹⁷ Tokias kaip navigacijos, skridimo ar povandeninių kabelių ir vamzdynų klojimo bei kitokio teisėto jūros naudojimo teises ir laisves (aut. past.) žr. S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 105.

⁹⁸ Dėl mokslinių jūros tyrinėjimų išskirtinėje ekonominėje zonoje ir kontinentiniame šelfe (aut. past.).

prašymu, gali būti perduotas spręsti pagal taikinamąją procedūrą vadovaujantis V priedo 2 dalimi⁹⁹. Tačiau, pagal V priedą sudarytos taikinamosios komisijos pranešimas nėra įpareigojantis¹⁰⁰, ir bet koku atveju „taikinamoji komisija nekvestionuoja pakrantės valstybės teisės savo nuožiūra nustatyti specifinius rajonus, nurodytus 246 straipsnio 6 dalyje, ar jos teisės savo nuožiūra neduoti sutikimo pagal 246 straipsnio 5 dalį“¹⁰¹.

Ginčai dėl žvejybos. 297 straipsnio 3 dalyje yra nustatyta, kad ginčai, susiję su žvejyba, sprendžiami pagal 2 skyrių, tačiau pakrantės Valstybė gali nesutikti su šiuo įpareigojimu dėl „jos suverenių teisių gyvųjų išteklių atžvilgiu išskirtinėje ekonominėje zonoje (toliau IEZ) arba dėl jos naudojimosi tokiomis teisėmis, įskaitant jos teisę savo nuožiūra nustatyti leistiną žvejybos normą, žvejybos pajėgumus, nesugauto laimikio dalies perdavimą kitoms valstybėms ir teisę nustatyti atitinkamą tvarką ir sąlygas savo įstatymuose ir kituose teisės aktuose dėl gyvųjų išteklių išsaugojimo ir valdymo“¹⁰². Šiuo atveju, jei pasinaudojus XV dalies 1 skyriumi ginčas neišsprendžiamas, taip pat kaip ir straipsnio 2 dalyje, 3 nurodytais atvejais¹⁰³, bet kurios šalies prašymu perduodamas taikinamajai procedūrai. Taikinamosios komisijos pranešimas nėra privalomas¹⁰⁴ ir jokių atveju taikinamoji komisija negali nuspręsti už pakrantės valstybę¹⁰⁵.

Ginčai dėl pakrantės Valstybės naudojimosi savo suverenėmis teisėmis ar jurisdikcija, nustatytais 1982 m. Konvencijoje. Būtina priminti, kad straipsnis vadinasi „2 skyriaus apribojimais“, tačiau „apribojimų“ nuostatos 297 straipsnio 1 dalyje neatitinka šio straipsnio 2 ir 3 dalies formulavimo modelio – nėra nustatytos taisyklės, kokiais atvejais taikomos XV dalies 2 skyriaus procedūros, toliau nurodant kurios srities ginčams pakrantės Valstybė gali atsisakyti taikyti šias procedūras¹⁰⁶. Vietoje to, 297 straipsnio 1 dalyje tiesiog nustatoma, kad „Ginčams, dėl šios Konvencijos aiškinimo arba taikymo, susijusiems su pakrantės valstybės naudojimosi savo suverenėmis teisėmis ar jurisdikcija, nustatytais šioje Konvencijoje, taikomos 2 skyriuje nustatytos procedūros šiais atvejais:“ 1) kai teigiama, jog pakrantės valstybė savo veiksmais pažeidė Konvencijos nuostatas dėl laivybos, skridimo ar povandeninių kabelių ir vamzdinių klojimo laisvių bei teisių ar dėl kitokio tarptautinės teisės požiūriu teisėto jūros naudojimo, nurodyto 58 straipsnyje (atviros jūros laisvės¹⁰⁷ taikomos IEZ); 2) kai teigiama, kad kita Valstybė, įgyvendindama minėtas teises ir laisves ar naudodamasi jūra, pažeidė Konvenciją ar

⁹⁹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 297 str. 2 (b) dalis.

¹⁰⁰ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, V priedas, 7 str. 2 dalis, taikoma pagal 14 str.

¹⁰¹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 297 str. 2 (b) dalis.

¹⁰² Ibid, 297 str. 3 (a) dalis.

¹⁰³ Ibid, 297 str. 3 (b) dalis i), ii) ir iii) papunkčiai.

¹⁰⁴ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, V priedas, 7 str. 2 dalis, taikoma pagal 14 str.

¹⁰⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 297 str. 3 (c) dalis.

¹⁰⁶ E. D. Brown. Dispute Settlement and the Law of the Sea: the UN Convention Regime // Marine Policy. 1997, Vol. 21, Nr. 1, p. 22.

¹⁰⁷ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 87 str.

kitus įstatymus; 3) kai teigiama, kad pakrantės Valstybė pažeidė nurodytas jūros aplinkos apsaugos ir išsaugojimo normas ir standartus.

Skaitant 297 straipsnio, reglamentuojančio XV dalies 2 skyriaus apribojimus, kyla klausimas: kodėl straipsnio pirmoje dalyje, priešingai nei nurodo straipsnio pavadinimas, yra detalizuojamos sritys, kurioms taikomos 2 skyriaus procedūros? Atsakymą galima rasti šio straipsnio kūrimo istorijoje¹⁰⁸. Pirminiame straipsnio variante, kuris vėliau tapo 297 straipsnio 1 dalimi, pagrindinis tikslas buvo nustatyti automatiškai veikiančią išimtį 1982 m. Konvencijos ginčų sprendimo procedūrų taikymui bet kokiems ginčams, susijusiems su pakrantės Valstybės naudojimusi savo suverenėmis teisėmis, išskirtinėmis teisėmis ir jurisdikcija. Išimties būdu, ginčų kategorijos dabar esančios 1982 m. Konvencijos 297 straipsnio 1 dalyje, turėjo likti 1982 m. Konvencijos reguliavimo sferoje. Suformulavus, kaip taikymo apribojimo išimtis, buvo siekiama jas palikti 1982 m. Konvencijos reguliavimo sferoje. Sekančiame projekte, šis straipsnis gavo dabartinį pavadinimą „2 skyriaus taikymo apribojimai“ ir pirmoje straipsnio dalyje buvo nurodyta, kad XV dalies 2 skyriaus procedūros bus taikomos ginčams susijusiems su pakrantės Valstybės naudojimusi savo suverenėmis teisėmis, išskirtinėmis teisėmis ir išskirtine jurisdikcija „tik šiais atvejais“, nurodytais 297 straipsnio 1 dalyje. Ši nuostata vis dar turėjo aiškia prasmę – XV dalies 2 skyriaus nuostatų taikymas ginčams, susijusiems su pakrantės Valstybės naudojimusi suverenėmis teisėmis ir išskirtine jurisdikcija, buvo apribotas tik 3 ginčų kategorijoms, nurodytoms straipsnyje. Tačiau, priimant galutinį 297 straipsnio 1 dalies variantą, žodelis „tik“ buvo praleistas¹⁰⁹. Tokiu būdu, nesėkmingo atsitiktinumo dėka, 297 straipsnio 1 dalies nuostatos iškrito iš bendro straipsnio tai pat ir 1982 m. Konvencijos konteksto.

Požiūrį, kaip vertinti šią problemą yra pasiūlęs Cardiff'o teisės mokyklos profesorius E. D. Brown. Jis siūlo šį klausimą vertinti bendrai, visos XV dalies kontekste¹¹⁰. Pagal šią „klaidingą“ nuostatą, 3 ginčų kategorijos, nurodytos 297 straipsnio 1 dalyje, atviros šalims spręsti ginčą pagal 280 straipsnį ir 299 straipsnio 2 dalies nuostatas t.y. bet kokia procedūra, dėl kurios šalys gali sutarti. Nepasiekus tokio susitarimo, pradės galioti 297 straipsnio 1 dalies nuostatos t.y. ginčas turės būti sprendžiamas vadovaujantis XV dalies 2 skyriaus procedūromis.

Kitos ginčų kategorijos dėl naudojimosi suverenėmis teisėmis ir jurisdikcija, taip pat, pagal 280 straipsnį, gali būti sprendžiamos taikiu būdu. Tačiau, nepavykus išspręsti ginčo, pradės galioti 286 straipsnio nuostatos, t.y. ginčas, bet kurios šalies prašymu, turės būti perduotas teismui ar arbitražui, turinčiam jurisdikciją pagal 2 skyrių. Tačiau ši nuostata gali būti taikoma

¹⁰⁸ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. pp. 87-106.

¹⁰⁹ Ibid, p. 104.

¹¹⁰ E. D. Brown. Dispute Settlement and the Law of the Sea: the UN Convention Regime // Marine Policy. 1997, Vol. 21, Nr. 1, pp. 22-23.

tik atsižvelgiant į XV dalies 3 skyrių, bet 3 skyrius dėl minėtos klaidos nieko šiuo klausimu nesako.

Pakrantės Valstybė nėra įpareigota sutikti perduoti tam tikrus ginčus, dėl mokslinių jūrų tyrimų ir žvejybos IEZ spręsti vadovaujantis privalomomis ginčo sprendimo procedūromis, numatančiomis įpareigojančius sprendimus. Kita vertus, jei pati Valstybė pageidauja, ji gali perduoti šiuos ginčus spręsti pagal XV skyriaus 2 dalies procedūras¹¹¹. Faktiškai, tai yra pasirenkama išimtis. Papildomas galimų išimčių sąrašas yra pateiktas 1982 m. Konvencijos 298 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 1 dalį Valstybė gali pareikšti, kad ji nesutinka taikyti vienos ar kelių procedūrų, nurodytų 2 skyriuje, vienai ar kelioms ginčų kategorijoms:

- 1) ginčams dėl jūros sienų žymėjimo arba ginčams, susijusiems su istorinėmis įlankomis ar istoriškai susiklosčiusiomis teisėmis;
- 2) ginčams, kylantiems dėl karinių veiksmų ir ginčams dėl veiksmų, kuriais siekiama užtikrinti teisės aktų laikymąsi įgyvendinant suverenias teises ar jurisdikciją, kurie nepatenka į teismo ar arbitražo jurisdikciją pagal 297 straipsnio 2 ir 3 dalis;
- 3) ginčams, dėl kurių Jungtinių Tautų Saugumo Taryba vykdo funkcijas, jai patikėtas Jungtinių Tautų Chartija.

Toks pareiškimas raštu gali būti padarytas pasirašant, ratifikuojant ar prisijungiant prie 1982 m. Konvencijos arba bet kuriuo metu vėliau¹¹². Taip pat Valstybė gali bet kuriuo metu jį atšaukti arba sutikti, kad toks ginčas būtų perduotas nagrinėti pagal 1982 m. Konvencijoje numatytą procedūrą¹¹³. Tačiau, toks pareiškimas „nepažeidžiant įsipareigojimų, atsirandančių iš 1 skyriaus“ neatleidžia Valstybės Šalies nuo bendro įsipareigojimo spręsti ginčus taikiomis priemonėmis.

Pirmajai galimų išimčių kategorijai priklauso ginčai dėl jūros sienų žymėjimo arba ginčai, susiję su istorinėmis įlankomis ar istoriškai susiklosčiusiomis teisėmis. Ginčai dėl jūros sienų žymėjimo susiję su ginčais dėl 15 (teritorinės jūros tarp valstybių, turinčių priešingus arba gretimus krantus, delimitavimas), 74 (Valstybių, turinčių priešingus arba gretimus krantus, IEZ delimitavimas) ir 83 (Valstybių, turinčių priešingus arba gretimus krantus, kontinentinio šelfo delimitavimas) straipsnių aiškinimo ir taikymo. Teritorinės jūros ir IEZ plotis (atitinkamai 3 ir 57 Konvencijos straipsniai) yra aiškiai nustatytas ir ginčų, susijusių su 15 ir 74 straipsnio taikymu ir aiškinimu paprastai nekylo. Kitokia situacija yra dėl 83 straipsnio 1 dalies aiškinimo ir taikymo. Dėl neaiškios formuluotės, trečiosios šalies sprendimas negali būti tiksliai nuspėjamas. Todėl Konferencijoje buvo suformuluota nuostata, kad Valstybės Šalys gali sutikti, kad ginčas būtų

¹¹¹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 299 str. 1 dalis.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid., 2 dalis.

perduotas spresti pagal vieną iš privalomų ginčo sprendimo procedūrų, numatančių įpareigojančius sprendimus¹¹⁴. Taip pat straipsnyje nustatoma „privalomo taikinimo“ procedūra: „... kurios nors ginčo šalies prašymu sutinka, kad ginčas būtų perduotas nagrinėti pagal taikinamąją procedūrą vadovaujantis V priedo 2 skyriumi.“¹¹⁵ Apibendrinant, pirmiausia šios grupės ginčai gali būti perduoti 1982 m. Konvencijos XV dalies 2 skyriaus ginčo sprendimo organų kompetencijai tik abejoms ginčo šalims, padariusioms pareiškimą pagal 298 straipsnio 1 (a) dalies nuostatas, sutikus. Antra, egzistuoja apribojimas laike, t.y taikoma tik „kilus ginčui po šios Konvencijos įsigaliojimo, ir šalių deryboms nepasiekus susitarimo per pagrįstą laikotarpį“¹¹⁶.

Antrosios kategorijos ginčai, nurodyti 298 straipsnio 1 (b) dalyje, leidžia Valstybėms Šalims „išimti“ iš XV dalies 2 skyriaus ginčo sprendimo organų kompetencijos ginčus, kylančius dėl karinių veiksmų, įskaitant nekomerciniais tikslais naudojamų valstybės laivų bei orlaivių karinius veiksmus. Tai, pavyzdžiui galėtų būti ginčai dėl vienos Valstybės vykdomų karinių manevrų kitos Valstybės IEZ. Kiti, šiai kategorijai priskirti ginčai susieti su 297 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytais ginčais. 298 straipsnio 1 (b) dalis nustato, kad ginčai dėl veiksmų, kuriais siekiama užtikrinti teisės aktų laikymąsi įgyvendinant suverenias teises ar jurisdikciją, susijusias su moksliniais jūrų tyrimais ir žvejyba IEZ, gali būti įtraukti tarp išimčių dėl XV dalies 2 skyriaus taikymo.

Trečios kategorijos išimtis dėl 2 skyriaus taikymo, apima ginčus, dėl kurių Jungtinių Tautų Saugumo Taryba vykdo funkcijas, jai patikėtas Jungtinių Tautų Chartija, „nebent Saugumo Taryba nutaria išbraukti tokį klausimą iš savo darbotvarkės arba paragina šalis išspręsti ginčą šioje Konvencijoje nurodytais būdais“¹¹⁷.

Apibendrinant šiame skyriuje nagrinėtą medžiagą, pirmiausia, reikia pažymėti, kad 1982 m. Konvencija yra integralus dokumentas, turintis konstitucinio įstatymo bruožų. Atitinkamai, 1982 m. Konvencijos nuostatos gali būti taikomos ir aiškinamos tik atsižvelgiant į bendrą Konvencijos kontekstą. Tačiau 1982 m. Konvencijoje, kaip tarptautinėje sutartyje, nepavyko išvengti įprastų tarptautinėms sutartims ydų: nuostatų redagavimo siekiant kompromisinių sprendimų, tenkinančių skirtingus šalių interesus. Dėl šios priežasties atsirado daug miglotų nuostatų, bei pati 1982 m. Konvencijos struktūra ir vidinių loginių ryšių tinklas tapo nepaprastai sudėtingas. Siekiant išsaugoti 1982 m. Konvencijos aiškinimo ir taikymo vientisumą ir

¹¹⁴ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 134.

¹¹⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 298 str. 1 (a) dalis, i) p.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid, 1 (c) dalis.

tęstinumą, Konvencija numato sąlyginai naujas tarptautinėje teisėje, privalomas ginčo sprendimo procedūras, numatančias įpareigojančius sprendimus.

Atsižvelgiant į pateiktas aplinkybes, ginčo sprendimo organų jurisdikcijos problemą įmanoma nagrinėti tik bendrame 1982 m. Konvencijos ir svarbiausia, jos XV dalies kontekste. Šioje darbo dalyje, pristatančioje bendrą ginčų sprendimo schemą, yra apibrėžta visa eilė esminių nuostatų, būtinų pasirinktos temos analizei:

- 1) apibrėžta ginčo sąvoka 1982 m. Konvencijos kontekste: Ginčas turi būti susijęs su Jūrų Teisės Konvencijos aiškinimu arba taikymu ir apibrėžiamas kaip nesutarimas dėl teisinio fakto, esant prieštaravimams tarp teisėtų nuostatų ar teisėtų dviejų asmenų interesų.
- 2) Ginčo šalims yra suteikta ginčo sprendimo priemonių pasirinkimo laisvė, pirmiausia suteikiant galimybę ginčą išspręsti tarpusavyje taikiai;
- 3) Apibrėžta, kaip nustatyti faktą, kad „šalims nepavyko išspręsti ginčo“: šalis pateikia nagrinėti ginčą vadovaujantis XV dalies procedūromis, kai ji nusprendžia, kad šalių pasirinkta procedūra greičiausiai nepadės išspręsti ginčo;
- 4) Apibrėžtos aplinkybės, kurioms esant ginčas gali būti perduodamas nagrinėti teismui ar arbitražui;
- 5) Apibrėžtos automatiškai veikiančios ir pasirenkamos išimties, dėl privalomų ginčo sprendimo procedūrų, numatančių įpareigojančius sprendimus, taikymo; Nustatytos išimčių galiojimo ribos ir apimtis;
- 6) Apibrėžtos taisyklės nustatančios ginčo sprendimo organo pa(si)rinkimą;
- 7) Apibrėžtos procedūros ir ginčo sprendimo organų kompetencija atskirose bylų kategorijose – dėl „paleidimo nedelsiant“ ir laikinųjų priemonių nustatymo;
- 8) Apibrėžti ginčo sprendimo organai, turintys jurisdikciją spręsti ginčus pagal 1982 m. Konvenciją:
 - Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunalas, įsteigtas pagal VI priedą;
 - Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegija;
 - Tarptautinis Teisingumo Teismas;
 - Arbitražas, sudarytas pagal VII priedą;
 - Specialusis arbitražas, sudarytas pagal VIII priedą vienai ar kelioms tame priede nurodytoms ginčų kategorijoms;

2. GINČO SPRENDIMO ORGANAI IR JŲ JURISDIKCIJA PAGAL 1982 M. KONVENCIJĄ

Net nacionalinės teisės sistemose, kurios yra sąlyginai homogeniškos, kartais kyla sunkumų nustatant teismų kompetenciją ir jurisdikcijos ribas. Tarptautinės sutartys, nustatančios valstybių teises ir pareigas, paprastai priimamos po derybų, kuriose valstybės aršiai gina savo interesus ir pavydžiai saugo savo suverenias teises ir laisves. Dėl šios priežasties tarptautinių sutarčių nuostatos dažnai yra derybose dalyvavusioms valstybėms priimtino kompromiso rezultatas. Taip pat svarbi yra aplinkybė, kad niekas negali priversti valstybės prisijungti prie sutarties. Šios aplinkybės sąlygoja tai, kad tarptautinių sutarčių nuostatos dažnai būna abstrakčios o privalomos ginčų sprendimo procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus greičiau yra išimtis nei bendra taisyklė. Kalbant apie 1982 m. Konvenciją, visada reikia turėti omenyje, kad šiame dokumente nepavyko išvengti minėtų problemų, tačiau 1982 m. Konvencija yra žymus žingsnis į priekį įtvirtinant tarptautinėje teisėje privalomas ginčo sprendimo procedūras, numatančias įpareigojančius sprendimus.

Prieš pradėdant analizuoti 1982 m. Konvencijos nuostatas, reikia atkreipti dėmesį į dar vieną, anksčiau jau trumpai minėtą savybę. 1982 m. Konvencija savo pobūdžiu gali būti prilyginta konstituciniam įstatymui, kuris nustato teisinį režimą dviejuose trečdaliuose planetos paviršiaus, įtvirtinant bendrą valdymo ir naudojimosi principų sistemą bei suteikiant institucines priemones taisyklių įgyvendinimui ir plėtojimui¹¹⁸.

Kalbant apie jurisdikciją, šis terminas yra vartojamas labai skirtinguose kontekstuose, kuriuose terminas „gali turėti labai daug reikšmių“¹¹⁹, todėl siekiant atsakyti į klausimą apie kokią jurisdikciją yra kalbama, svarbu apibrėžti ne tik patį *jurisdikcijos* terminą, tačiau ir vartojimo kontekstą.

Dažniausiai jurisdikcija reiškia įgaliojimus, (valstybės) įgyvendinamus asmenų, įvykių ar turto atžvilgiu¹²⁰. Tačiau toks apibrėžimas nėra aiškus, kadangi įgaliojimai gali reikšti: 1) įgaliojimus leisti įstatymus tiems asmenims turtui ar įvykiams (legislatyvinė arba įstatymų leidžiamoji jurisdikcija); 2) teismų įgaliojimus su tais asmenimis, turtu ar įvykiais susijusiose bylose (teisminė jurisdikcija); 3) vykdomosios valdžios vykdomus įgaliojimus, susijusius su fiziniu įsikišimu (vykdomoji jurisdikcija)¹²¹. Akivaizdu, kad šiame darbe, kaip ir nurodo pavadinimas, yra kalbama apie teisminę jurisdikciją.

¹¹⁸ Oxman B. H. The Rule of Law and the United Nations Convention on the Law of the Sea // European Journal of International Law. 1996, Vol. 7, Nr. 3, p. 354.

¹¹⁹ M. Akehurst, P. Malanczuk. Šiuolaikinis Tarptautinės Teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas. 2000, p. 145.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid.

Oksfordo teisės žodyne jurisdikcija apibrėžta kaip „teismo įgaliojimas svarstyti ir (iš)spręsti bylą ir priimti įpareigojančius sprendimus“¹²². Kadangi, kaip išsiaiškinome, šiame darbe yra kalbama būtent apie ginčo sprendimo organų (arba teisminę) jurisdikciją, tolimesniame tekste sąvoka jurisdikcija bus naudojama būtent pastarajame apibrėžime pateikta prasme.

Pirmoje dalyje šio darbo tema buvo analizuojama procedūrinis aspektu. Taip pat buvo apibrėžti pagrindiniai terminai bei identifikuotos susijusios institucijos. Antroje darbo dalyje, šio darbo tema bus analizuojama instituciniu aspektu.

Kaip jau minėta, ginčo sprendimo organai yra nurodyti 1982 m. Konvencijos 287 straipsnio 1 dalyje. Ginčus, kilusius dėl 1982 m. Konvencijos aiškinimo ar taikymo gali spręsti:

- a) Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunolas, įsteigtas pagal VI priedą; Ginčų dėl jūros dugno kolegija;
- b) Tarptautinis Teisingumo Teismas;
- c) Arbitražas, sudarytas pagal VII priedą;
- d) Specialusis arbitražas, sudarytas pagal VIII priedą vienai ar kelioms tame priede nurodytoms ginčų kategorijoms.

2.1 Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo ir Ginčų dėl jūros dugno kolegijos jurisdikcija

Tribunolo Statutas¹²³ nustato, kad Tribunolą sudaro 21 nepriklausomas narys, turintis nepriekaištingą nešališką ir garbingą asmenų reputaciją bei pripažintą kompetenciją jūrų teisės srityje. Taip pat Statute yra užtikrinamas proporcingas atstovavimas pagrindinėms pasaulio teisinėms sistemoms¹²⁴, Tribunolo narių nesuinteresuotumas¹²⁵ ir nešališkumas¹²⁶. Siekdamas sparčiau nagrinėti bylas, Tribunolas kasmet sudaro kolegiją, susidedančią iš penkių narių, kurie gali svarstyti ir spręsti ginčus supaprastinta tvarka¹²⁷. Tribunolas savo nuožiūra ar ginčo šalių prašomas, gali sudaryti kolegijas susidedančias iš trijų ir daugiau narių¹²⁸. Taip pat Tribunolas sudaro Ginčų dėl jūros dugno kolegiją, kuri yra pagrindinė ginčų sprendimo institucija sprendžiant ginčus pagal 1982 m. Konvencijos XI dalį¹²⁹. Ginčų dėl jūros dugno kolegija gali

¹²² Oxford Dictionary of Law. Oxford: Oxford University Press, 2003. p. 272.

¹²³ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, VI priedas, 2 str. 1 d.

¹²⁴ Ibid., 2 str. 2 d.

¹²⁵ Ibid., 7 str.

¹²⁶ Ibid., 8 str.

¹²⁷ Ibid., 15 str. 3 d.

¹²⁸ Ibid., 15 str. 1, 2 d.

¹²⁹ Ibid., 14, 35 str.

sudaryti savo *ad hoc* kolegijas¹³⁰. Kolegijas sudaro Tribunolas su ginčo šalių pritarimu, tačiau nesanč šalių pritarimo Tribunolas pats nustato kolegijos sudėtį¹³¹.

1982 m. Konvencija suponuoja, kad pagrindiniai Tribunolo „klientai“ bus Valstybės Šalys. Konvencija aiškiai suteikia Valstybėms Šalims teisę kreiptis į Tribunolą ir jo kolegijas¹³². Visa eilė 1982 m. Konvencijos nuostatų numato, kad Valstybės Šalys gali pateikti savo ginčus Tribunolui¹³³. Galiojantys abiejų ginčo šalių pareiškimai dėl ginčų sprendimo būdo pagal XV dalį, kuriose nurodytas Tribunolas kaip pasirinkta ginčo sprendimo institucija, suteikia Tribunolui jurisdikciją spręsti ginčą kilusį tarp šių valstybių¹³⁴. Tribunolas taip pat turės jurisdikciją spręsti ginčą tarp valstybių, nesančių 1982 m. Konvencijos Šalimi, jei ginčo šalys yra dėl to sutikusios kitoje tarptautinėje sutartyje¹³⁵. Pavyzdžiui „Sutartis dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencijos Nuostatų Susijusių su Toli Migruojančių ir Pasiskirsčiusių Abipus Sienų Žuvų Išteklių Apsauga ir Valdymu, Įgyvendinimo“¹³⁶ 30 straipsnio 1 dalis nustato:

„Bet kokiam ginčui tarp Valstybių, šios Sutarties Šalių, dėl šios Sutarties aiškinimo ir taikymo, *mutatis mutandis* taikomos Jūrų Teisės Konvencijos XV dalies nuostatos, nepriklausomai ar jos yra Konvencijos Šalys.“

Formuluotė „Valstybės Šalys“ 1982 m. Konvencijoje neapsiriboja tik Valstybėmis, šios Konvencijos Šalimis. Kaip nustatyta 1982 m. Konvencijos 1 straipsnio 2 dalies 2 skirsnyje, „Valstybėmis Šalimis“ pripažįstami subjektai, nurodyti 305 straipsnyje. Ši sąrašą sudaro Namibija, savivaldžios asocijuotos valstybės, teritorijos, kurios turi visišką vidaus savivaldą ir yra pripažįstamos Jungtinių Tautų ir tarptautinės organizacijos pagal IX priedą¹³⁷. Pagal IX priedą oficialaus patvirtinimo dokumentu prie 1982 m. Konvencijos yra prisijungusi ir Europos Sąjunga¹³⁸.

1982 m. Konvencijos ginčų sprendimo procedūros taip pat „yra prieinamos kitiems subjektams nei Valstybės Šalys, jei tai atskirai numatyta šioje Konvencijoje“¹³⁹. Ginčų

¹³⁰ Ibid., 36 str.

¹³¹ Ibid., 15, 36 str.

¹³² 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 291 str. 1 d., VI priedas 20 str.

¹³³ Ibid., 188, 287, 288 (2), 290, 292 (2) str., VI priedas 20-22 ir 31-32 str.

¹³⁴ Ibid., 287, 288 str. Šiuo metu Tribunolą yra pasirinkusios 23 valstybės, tame tarpe Lietuvos Respublika; dar 3 valstybės yra pasirinkusios Tribunolą spręsti tik paleidimo nedelsiant bylas (aut. past.). Žr. http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm

¹³⁵ Ibid., 288 (2) ir 291 (2) str., VI priedas 20-22 str.

¹³⁶ Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 Relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks, 1995. // <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/274/67/PDF/N9527467.pdf?OpenElement>

¹³⁷ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 305 str. 1 dalis.

¹³⁸ 1998 m. balandžio 1 d., tuo metu Europos Bendrija. (aut. past.). // http://www.un.org/Depts/los/reference_files/status2006.pdf

¹³⁹ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 291 str. 2 dalis.

sprendimo procedūros Tribunole kitiems subjektams nei Valstybės Šalys, gali būti prieinamos dviem atvejais. Pirmiausia, pagal 1982 m. Konvencijos 292 straipsnio 2 dalį, pareiškimas dėl laivo ir įgulos paleidimo nedelsiant gali būti pateiktas ne tik laivo vėliavos valstybės, bet ir jos vardu. Kaip jau minėta, ši nuostata palieka pačioms Valstybėms Šalims suteikti galimybę juridiniams ar fiziniams asmenis pateikti pareiškimą Tribunalui. Antra, fiziniai ir juridiniai asmenys 190 straipsnio nustatyta tvarka gali pateikti pareiškimus ir būti ginčo šalimi Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijoje dėl ginčo pagal Konvencijos XI dalį¹⁴⁰ (dėl veiklos Rajone).

Interpretuojant Tribunolo Statutą pažodžiui, galima aptikti nuostatą, pagal kurią ginčo sprendimo procedūros Tribunole prieinamos privačioms ginčo šalims, suteikusioms savo susitarimu Tribunalui jurisdikciją spręsti tokį ginčą¹⁴¹. Kalbama apie Statuto 20 straipsnio 2 dalies nuostatą, kurioje sakoma „I Tribunalą gali kreiptis ne tik Valstybės Šalys, bet ir kiti subjektai <...> bet kokioje byloje, perduotoje svarstyti Tribunalui remiantis bet kuriuo kitu susitarimu, numatančiu Tribunolo jurisdikciją, jei su tuo sutinka visos tos bylos šalys“. Šia nuostata buvo siekiama išplėsti ne Tribunolo *ratione personae* jurisdikciją, bet *ratione materiae* jurisdikciją, neapribojant taikomos teisės tik viena, kuria nors tarptautinių susitarimų rūšim¹⁴². Ši hipotetinė problema yra lengvai išsprendžiama pasitelkus 1982 m. Konvencijos vientisumo principą. Reikia žiūrėti į 1982 m. Konvencijos 288 straipsnio 2 dalį, kurioje teigiama, kad „...arbitražas ar teismas taip pat turi jurisdikciją bet kokiam ginčui dėl tarptautinių susitarimų, susijusių su šios Konvencijos tikslais...“. Nuostata, kad susitarimas turi būti susijęs su šios Konvencijos tikslais eliminuoja bet kokią galimybę suteikti Tribunalui jurisdikciją svarstyti privačius ginčus. Taip pat formuluotė „dėl tarptautinių susitarimų“ implikuoja nuostatą, kad tokių susitarimų šalys gali būti tik tarptautinės teisės subjektai.¹⁴³

Tribunolo jurisdikcija dėl laikinųjų priemonių paskyrimo¹⁴⁴ ir laivų ir įgulų paleidimo nedelsiant¹⁴⁵ bylose buvo išnagrinėta pirmoje šio darbo dalyje, galima tik trumpai priminti išskirtinę savybę, kad šiose bylose Tribunalas turi „liekamąją jurisdikciją“ t.y. ginčo šalims per nustatytą laiką nepavykus pasirinkti ginčo sprendimo organo, Tribunalas įgauna privalomą jurisdikciją nustatyti laikinąsias priemones ar spręsti dėl laivų ir įgulų paleidimo nedelsiant, atitinkamai.

¹⁴⁰ Ibid., 187 str.

¹⁴¹ J. E. Noyes. The International Tribunal for the Law of the Sea // Cornell International Law Journal. 1998, Vol. 32, Nr. 1, pp. 132.

¹⁴² S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 375.

¹⁴³ Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969. 2 str. //

http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

¹⁴⁴ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 290 str.

¹⁴⁵ Ibid., 292 str.

Dėl Tribunolo *ratione materiae* jurisdikcijos didesnių neaiškumų neiškyla. Tribunolo Statuto 21 straipsnis pakartoja 1982 m. Konvencijos 288 straipsnio nuostatas: „Tribunolo jurisdikcijai priklauso visi ginčai ir pareiškimai, pateikti jam remiantis šia Konvencija, ir visi klausimai konkrečiai nurodyti bet kuriame kitame susitarime, numatančiame Tribunolo jurisdikciją“. Pagal 22 Statuto straipsnį, jei visos ginčo šalys sutinka, Tribunolas gali spręsti ginčus dėl bet kokios kitos galiojančios sutarties ar konvencijos, susijusios su Konvencijoje reglamentuojamais klausimais, aiškinimo ir taikymo. Kaip jau minėta, 8 tarptautiniuose susitarimuose yra konkrečiai nurodyta Tribunolo jurisdikcija spręsti ginčus, kylančius dėl šių susitarimų aiškinimo ir taikymo. Penki iš šių tarptautinių susitarimų jau yra įsigalioję. Didžioji dalis (6) šių susitarimų yra susiję su žvejyba ir žuvų išteklių apsauga ir valdymu, likę du susitarimai yra skirti povandeninio paveldo apsaugai¹⁴⁶ ir jūrinės aplinkos apsaugai laidojant atliekas jūroje¹⁴⁷.

Statuto 33 straipsnis nustato Tribunolo sprendimų galutinę ir privalomą galią: „Tribunolo sprendimas yra galutinis ir jo laikytis turi visos ginčo šalys“¹⁴⁸. Aiškiai nurodoma, kad neegzistuoja jokios apeliacinės procedūros ar instancijos. Įpareigojimas šalims vykdyti sprendimą yra įtvirtintas 1982 m. Konvencijos 296 straipsnio 1 dalyje.

Ginčų dėl jūros dugno kolegijai yra suteikta ypatinga jurisdikcija spręsti ginčus pagal 1982 m. Konvencijos XI dalį, kuri nustato veiklą Rajone. Ginčų dėl jūros dugno kolegija turi jurisdikciją spręsti ginčus, kylančius dėl XI dalies ir su ja susijusių priedų nuostatų aiškinimo ir taikymo, dėl kai kurių Institucijos veikslių ir aktų, dėl išteklių tyrimo ir eksploatavimo sutarčių ir kai kurių veikslių Rajone¹⁴⁹. Ginčo šalims yra suteikta tam tikra laisvė, pasirenkant ginčo sprendimo organą¹⁵⁰. Valstybių Šalių ginčai dėl XI dalies aiškinimo ir taikymo 1) visų ginčo šalių prašymu – Tribunolo specialiajai kolegijai, sudarytai pagal Statuto 15 ir 16 straipsnius¹⁵¹; 2) bet kurios ginčo šalies prašymu – Ginčų dėl jūros dugno kolegijos *ad hoc* kolegijai, sudaromai pagal Statuto 36 straipsnį¹⁵². Ginčai dėl išteklių tyrimo ir eksploatavimo sutarčių, bet kurios ginčo šalies prašymu gali būti perduoti spręsti komerciniam arbitražui¹⁵³. Pagal 1994 Susitarimą dėl XI Dalies Įgyvendinimo, ginčai susiję su produkcijos subsidijavimu, reguliuojami GATT

¹⁴⁶ UNESCO Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage (2001) // http://www.unesco.org/culture/laws/underwater/html_eng/convention.shtml

¹⁴⁷ 1996 Protocol to the Convention on the Prevention of Marine Pollution by Dumping of Wastes and Other Material (1996) // <http://www.londonconvention.org/documents/lc72/PROTOCOL.pdf>

¹⁴⁸ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, VI priedas, 33 str. 1 dalis.

¹⁴⁹ Ibid., 187 str.

¹⁵⁰ Ibid., 188 str.

¹⁵¹ Ibid., 188 str. 1 (a) dalis.

¹⁵² Ibid., 188 str. 1 (b) dalis.

¹⁵³ Ibid., 188 str. 2 dalis.

(General Agreement on Tariffs and Trade) ir susijusių susitarimų, gali būti sprendžiami pagal Pasaulio Prekybos Organizacijos ginčų sprendimo procedūras¹⁵⁴.

Tik Ginčų dėl jūros dugno kolegija turi jurisdikciją nagrinėti ginčus tarp Valstybės Šalies ir Institucijos dėl a) Institucijos ar Valstybės Šalies veiksmų arba neveikimo, kurie pažeidžia XI dalies ir susijusių priedų nuostatas arba dėl Institucijos aktų; b) Institucijai viršijus savo kompetenciją¹⁵⁵.

Ginčiuose gali dalyvauti Valstybės Šalys, Institucija, Įmonė, valstybinės įmonės bei fiziniai ir juridiniai asmenys¹⁵⁶. Tačiau kalbant apie galimybę dalyvauti ginčiuose kitiems, nei tarptautinės teisės subjektams, ši kategorija yra griežtai apribota, todėl negalima teigti, kad ginčų sprendimo procedūros prienamos *bet kokiems* subjektams. 1982 m. Konvencijos XI dalis ir 1994 m. Susitarimas dėl XI Dalies Įgyvendinimo nustato išteklių gavybos režimą Rajone t.y. „jūrų ir vandenynų dugnas bei jo gelmės, esantys už nacionalinės jurisdikcijos ribų“¹⁵⁷. Taryba¹⁵⁸ turi įgaliojimus tvirtinti Rajono tyrimo ir eksploatavimo darbų planą¹⁵⁹. Patvirtinus darbų planą, pareiškėjas sudaro sutartį su Institucija. Nors 1982 m. Konvencija pripažįsta, kad „Rajonas ir jo ištekliai yra bendras žmonijos paveldas“¹⁶⁰ tačiau pripažįsta ir nuosavybės teises subjektams, tiriantiems ir eksploatuojantiems resursus bendroje tarptautinėje erdvėje. Dėl šios priežasties ir tiksliai nurodytiems subjektams buvo padaryta išimtis ir išplėsta Ginčų dėl jūros dugno kolegijos *ratione personae* jurisdikcija.

Galima pridėti dar vieną pastabą dėl Ginčų dėl jūros dugno kolegijos taikytinos teisės klausimo. Statuto 38 straipsnis nustato „Greta 293 straipsnio nuostatų Kolegija taiko: a) Institucijos normas, taisykles bei procedūras, priimtas pagal šią Konvenciją, ir b) sutarčių, susijusių su veikla Rajone, sąlygas, sprendžiant klausimus, susijusius su tomis sutartimis“. Terminas „veikla Rajone“ reiškia „bet kokį Rajono išteklių tyrinėjimą ir eksploatavimą“¹⁶¹.

Ginčų dėl jūros dugno kolegijos sprendimų vykdymo tvarka yra nustatyta 39 straipsniu. Straipsnyje nurodoma, kad Kolegijos sprendimai vykdomi taip, kaip tos Valstybės Šalies aukščiausiojo teismo sprendimai ir nutarimai¹⁶². Konferencijoje buvo kvestionuojamas formuluotės „aukščiausias teismas“ tinkamumas, kadangi priklausomai nuo Šalies teisinės

¹⁵⁴ Agreement Relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, 1994. Priedo 6 str. 1(f) dalis. // http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindxAgree.htm

¹⁵⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 187 (b) str.

¹⁵⁶ Ibid., 187 str.

¹⁵⁷ Ibid., 1 str. 1 (1) dalis.

¹⁵⁸ Ibid., XI Dalies C poskyris.

¹⁵⁹ Agreement Relating to the Implementation of Part XI... Priedo 3 str. 11 dalis.

¹⁶⁰ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 136 str.

¹⁶¹ Ibid., 1 str. 3 dalis

¹⁶² Ibid., VI priedas, 39 str.

sistemos, tai ne visada bus teismas kurio sprendimai įgyvendinami privaloma tvarka. Kadangi kitų pasiūlymų šiuo klausimu nebuvo pateikta, buvo palikta esama formuluotė.¹⁶³

2.2 Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisdikcija

Tarptautinis Teisingumo Teismas yra vienas iš šešių pagrindinių Jungtinių Tautų organų. Teismo statutas yra sudėtinė JT Chartijos dalis, todėl visos JT valstybės narės automatiškai yra Statuto šalimis¹⁶⁴. Tačiau tam tikromis aplinkybėmis valstybės, nesančios JT narėmis, gali būti Teismo nagrinėjamų ginčų šalimis ir netgi tapti Statuto Šalimis¹⁶⁵. Nors Teismas yra vienas iš pagrindinių JT organų, jis neturi automatinės kompetencijos spręsti visus valstybių JT narių ginčus. Teismas vykdo dvejopą funkciją: pirma sprendžia ginčus, kuriuos jam pateikia valstybės, ir antra, teikia konsultacines išvadas teisiniais klausimais, kai to paprašo tarptautinės institucijos.

Konferencijoje nuo pačios diskusijų pradžios dėl ginčo sprendimo organų, kuriems bus suteikta kompetencija spręsti ginčus dėl Konvencijos taikymo ir aiškinimo, vyravo nesutarimas.¹⁶⁶ Vienos valstybės laikėsi nuomonės, kad jurisdikciją reikia suteikti Teismui, kadangi jis jau buvo svarstęs ir priėmęs sprendimus visoje eilėje bylų susijusių su jūrų teise¹⁶⁷. Teismo proponentai savo siūlymą grindė tarptautinės jurisprudencijos vieningumo būtinybe¹⁶⁸. Taip pat buvo baiminamasi, kad skirtingi ginčo sprendimo organai gali priimti konfliktuojančius tarpusavyje sprendimus. Teismas tuo metu nebuvo labai užsiėmęs¹⁶⁹, todėl buvo laikomasi nuomonės, kad jam reiktų suteikti jurisdikciją tokioje svarbioje srityje kaip jūrų teisė. Kita valstybių grupė pageidavo Jūrų Teisės Tribunolo, argumentuodami, kad toks tribunolas bus ne toks konservatyvus kaip Teismas, galės geriau suvokti jūrų teisės klausimus ir bus labiau atstovaujamos skirtingos teisinės sistemos ir skirtingi pasaulio regionai. Taip pat buvo pažymima, kad Teismas yra prieinamas tik valstybėms, o kai kuriems jūrų teisės ginčams spręsti, gali tekti tokį priėjimą suteikti ir kitiems subjektams. Trečioji šalių grupė oponavo abejoms grupėms nurodydama, kad Tribunolas ar Teismas yra nelankstūs, ginčo šalys neturi pakankamos laisvės pasirinkti teisėjus, geriausiai išmanančius ginčo sritį, sudėtinga procedūrų sistema negali

¹⁶³ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. pp. 415-416.

¹⁶⁴ Charter of the United Nations, 1945 // <http://www.un.org/aboutun/charter>, 92-93 str.

¹⁶⁵ Ibid., 92 str. 2 dalis.

¹⁶⁶ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 42.

¹⁶⁷ Corfu Chanel (UK/Albania) 1949; Fisheries (UK v. Norway), 1951; North Sea Continental Shelf (FRG/Denmark; FRG/Netherlands) 1969; Fisheries Jurisdiction (UK v. Iceland; FRG v. Iceland), 1974; Continental Shelf (Tunisia/Libya), 1982; // <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions.htm>

¹⁶⁸ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 41.

¹⁶⁹ Nuo 1976 iki 1982 m. imtinai t.y. per 6 metus teismas nagrinėjo 5 bylas. (aut. past.) žr. <http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions.htm>

užtikrinti greito ginčų sprendimo. Ketvirtoji grupė siūlė taikyti funkcinę požiūrį ir nustatyti kiekvienai ginčų kategorijai specialias procedūras (pvz. skirtas Rajono eksploatavimui, navigacijai, žvejybai, jūrų teršimui ir moksliniams tyrimams)¹⁷⁰. Galiausiai ši problema buvo išspręsta pasiūlymu, kad kiekviena 1982 m. Konvencijos šalis galės pati pasirinkti pageidaujama teismą ar arbitražą¹⁷¹. Tokiu būdu Teismui buvo suteikta kompetencija spręsti tarp 1982 m. Konvencijos šalių iškilusius ginčus¹⁷².

Tarptautinės sutartys, iš anksto nurodančios Teismą, kaip ginčo sprendimo organą, būna dviejų tipų. Visa eilė daugiašalių sutarčių buvo sudaryta siekiant įtvirtinti taikų ginčų sprendimą. Sutartys, kaip Bendrasis Aktas (1928), Bogotos Paktas (1948) ir 1957 m. Europos Konvencija dėl Taikaus Ginčų Sprendimo, nustato bendrą sutikimą su teisminiais ginčų nagrinėjimais¹⁷³. Dėl šios priežasties tokios sutartys nesulaukė plataus valstybių dalyvavimo arba buvo priimtos tik padarius esmines išlygas. Taigi, tokio pobūdžio daugiašaliai susitarimai nepasitvirtino. Daug sėkmingesnis pasirodė siekis sutartyse dėl tam tikrų sričių įtraukti straipsnį, nustatantį, kad ginčai dėl sutarties aiškinimo ir taikymo gali būti perduoti Teismui. Pastarajai sutarčių rūšiai galima priskirti ir 1982 m. Konvenciją. Valstybės sutikimas dėl teismo jurisdikcijos gali būti kelių formų. Teismo Statuto 36 straipsnio 1 dalyje numatyta:

Teismo jurisdikcijai priklauso visos bylos, kurias šalys perduoda jam spręsti, ir visi klausimai, specialiai numatyti Jungtinių Tautų įstatuose ir galiojančiose tarptautinėse sutartyse ir konvencijose.

Žodis „šalys“ pateikiamas daugiskaita, vadinasi, visos ginčo šalys turi sutikti, kad byla būtų perduota teismui. Paprastai šalys ginčą Teismui perduoda kartu, sudarydamos dėl to specialų susitarimą, tačiau nėra jokių priežasčių, kodėl kiekviena šalis negalėtų to padaryti pavieniui ir skirtingu metu. Teismas yra pripažinęs, kad valstybė atsakovė Teismo jurisdikciją gali pripažinti po to, kai jau yra pateikta prieš ją nukreiptas ieškinys; toks sutikimas gali būti išreikštas konkrečiu pareiškimu arba jis gali būti numanomas, jeigu valstybė atsakovė, neginčydamą Teismo jurisdikcijos, pateikia savo prieštaravimus dėl bylos esmės¹⁷⁴

Į šias Statuto nuostatas buvo atsižvelgta formuluojant atitinkamus 1982 m. Konvencijos straipsnius. Siekiant užtikrinti, kad Valstybėms Šalims, pasirinkusioms ginčo sprendimo organu Teismą, būtų pašalintos visos galimos kliūtys Teismui nagrinėti bylą: a) 1982 m. Konvencijoje

¹⁷⁰ S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 42.

¹⁷¹ Ibid., Šis sprendimas dar vadinamas Motreux formule. (aut. past).

¹⁷² 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 287 str. 1 (b) dalis.

¹⁷³ J. G. Merrills. International Dispute Settlement, Fourth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 128.

¹⁷⁴ Corfu Channel byla (išankstinis prieštaravimas), 1948. // http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/icc/icc_ijudgment/iCC_ijudgment_19480325.pdf

kaip vienas iš būdų ginčams spręsti yra nurodytas Tarptautinis Teisingumo Teismas; b) visos Valstybės - ginčo šalys turi būti rašytiniu pareiškimu pasirinkusios Teismą kaip ginčo sprendimo organą¹⁷⁵.

Reikia atkreipti dėmesį, kad Teismo *ratione personae* jurisdikcija yra siauresnė nei numatyta 1982 m. Konvencijoje. Teismo Statuto 35 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad į Teismą gali kreiptis valstybės šio Statuto šalys. Atitinkamai, Teismas turės kompetenciją spręsti bylas tarp šalių, tik tenkinant sąlygas numatytas tiek 1982 m. Konvencijoje, tiek ir Teismo Statute.

Yra tam tikrų skirtumų tarp Teismo ir Tribunolo nustatomų laikinųjų priemonių. Pirmiausia, Teismas neturi kaip Tribunolas „liekamosios jurisdikcijos“ nustatyti laikinąsias priemones t.y. užtrukus arbitražinio teismo sudarymui arba šalims nepavykus per dvi savaites susitarti dėl laikinųjų priemonių, tik Tribunolas (arba dėl veiksmų Rajone – Ginčų dėl jūros dugno kolegija) turi teisę paskirti, atšaukti arba pakeisti laikinąsias priemones. Antra, Teismo Statuto 41 straipsnio 1 dalis nustato:

Teismas turi teisę nurodyti, jei jo nuomone, to prireikia susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, bet kurias laikinąsias priemones, kurių turi būti imtasi kiekvienos iš šalių atitinkamoms teisėms išsaugoti.

Tribunolas „paskiria“¹⁷⁶ laikinąsias priemones, taigi nekyla abejonių, kad Tribunolo paskirtos laikinosios priemonės yra privalomos. Tačiau Teismas tik „nurodo“ laikinąsias priemones. Remiantis šia formuluote, galima daryti prielaidą, kad Teismo nurodytos laikinosios priemonės nėra privalomos. Nors Teismas nėra pareiškęs nuomonės šiuo klausimu, vyraujančių laikomas požiūris, kad laikinųjų priemonių nurodymas nėra įpareigojantis¹⁷⁷. Autoriaus nuomone, logiška būtų manyti, kad toliau sekanti frazė „turi būti imtasi“ suponuoja laikinųjų priemonių privalomumą. Tačiau praktikoje tokie nurodymai mažai ką reiškė valstybėms, kadangi faktiškai nei vienas iš jų nebuvo įvykdytas¹⁷⁸.

Apibendrinant šias nuostatas galima padaryti vieną praktinio pobūdžio išvadą dėl laikinųjų priemonių. Autoriaus manymu, turint omenyje išdėstytas aplinkybes, iškilus ginčui pagal 1982 m. Konvenciją dėl laikinųjų priemonių paskyrimo, valstybėms priimtinausias būdas yra iš karto kreiptis dėl šių priemonių tiesiogiai į Tribunolą, nes:

¹⁷⁵ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 287 str.

¹⁷⁶ Ibid., 290 str.

¹⁷⁷ J. Collier, V. Lowe. Ginčų Sprendimas Tarptautinėje Teisėje, Institucijos ir Procedūros. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 230. Taip pat žr. A. Tanzi. Problems of Enforcement of Decisions of the International Court of Justice and the Law of the United Nations // European Journal of International Law. 1995, Vol. 6, Nr. 4.

¹⁷⁸ Ibid. Žr. Teismo Anglo-Iranian Oil Co., Fisheries Jurisdiction, Nuclear Tests, Hostages, Nicaragua v. US bylas. // <http://www.icj-cij.org/iccjwww/idecisions.htm>

a) nustatant laikinas priemones, svarbi yra laiko dimensija t.y. svarbu paskirti laikinas priemones kaip įmanoma greičiau, todėl racionalu yra spręsti šį klausimą suformuotame ir pastoviai veikiančiame teisme ar arbitraže; b) Nuolatiniai, 1982 m. Konvencijoje nurodyti ginčo sprendimo organai yra Teismas ir Tribunolas; Nekyla abejonių dėl Tribunolo paskiriamų laikinųjų priemonių privalomumo, todėl tikėtina, kad šis būdas bus efektyvus ir atitiks prašymo dėl laikinųjų priemonių paskyrimo, esmę.

Teismą, nenurodant pasirinkimo eiliškumo, rašytiniu pareiškimu pagal 287 straipsnį, yra pasirinkusios 18 valstybių, tame tarpe ir Lietuvos Respublika¹⁷⁹. Dar 5 valstybės yra nustačiusios ginčo sprendimo organų prioritetiškumą ir pasirinkusios Teismą kaip antrą ar trečią galimybę ginčų sprendimui.

2.3 Arbitražo, sudaryto pagal VII priedą jurisdikcija

Arbitražas, sudarytas pagal VII priedą (toliau Arbitražas) yra sudaromas parenkant arbitrus iš sąrašo, kurį sudaro ir tvarko JT Generalinis Sekretorius¹⁸⁰. Arbitrus turi teisę paskirti kiekviena 1982 m. Konvencijos Valstybė Šalis iš asmenų, turinčių darbo jūrų srityje patirtį ir nepriekaištingą, bešališką, kompetentingų ir garbingų asmenų reputaciją¹⁸¹. Arbitražą gali inicijuoti bet kuri ginčo šalis pagal XV dalies nuostatas, pateikdama rašytinį pareiškimą apie tai kitai ginčo šaliai arba šalims; prie tokio pranešimo pridedamas prašymas dėl ieškinio ir ieškinio pagrindas¹⁸².

Arbitražas užima išskirtinę vietą tarp ginčo sprendimo priemonių, nurodytų 1982 m. Konvencijos 287 straipsnyje. Pirmiausia, Arbitražas gali būti viena iš keturių, pasirenkamų ginčų sprendimo procedūrų. Toks pasirinkimas turi būti padarytas rašytiniu pareiškimu, straipsnyje nurodyta tvarka. Tačiau Arbitražas yra ir „liekamoji procedūra“¹⁸³, ginčo šalys yra įpareigtos kreiptis į Arbitražą, jei ginčo šalys nepasirinko tos pačios ginčo sprendimo procedūros ir jei jos nesusitarė kitaip¹⁸⁴. Šiomis aplinkybėmis Arbitražo procedūros ginčo šalims tampa privalomos ir nebereikalauja iš šalių atskiro susitarimo. Ši nuostata yra labai svarbi, kadangi ji įstatyme nepalieka spragų dėl ginčo sprendimo procedūrų pasirinkimo.

¹⁷⁹ Jungtinių Tautų interneto svetainėje http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm galima rasti naujausius duomenis apie pareiškimus deponuotus JT Generaliniam Sekretoriui (aut. past.).

¹⁸⁰ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, VII priedas 2 str.; Arbitrų sąrašas yra pateiktas JT interneto svetainėje http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/conciliators_arbitrators.htm (aut. past.).

¹⁸¹ Ibid., VII priedas 2 str. 1 dalis.

¹⁸² Ibid., VII priedas 1 str.

¹⁸³ “Residual procedure” žr. S. Rosene, L. B. Sohn. /eds. M. H. Nordquist. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V. p. 422.

¹⁸⁴ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, 287 str. 5 dalis.

Šalims pasirinkus Arbitražą pareiškimu ar susiklosčius nurodytoms aplinkybėms, Arbitražas įgyja privalomą jurisdikciją ir nelieka jokių kliūčių spręsti ginčą iš esmės. Arbitražas sudaromas pagal principus, nurodytus 1982 m. Konvencijos VII priedo 3 straipsnyje:

- a) Arbitražą sudaro penki nariai, iš kurių 2 paskiria iš savo valstybės piliečių ginčo šalys (po vieną nuo kiekvienos šalies) ir abejų šalių susitarimu - 3 nariai, kurie nėra valstybių, ginčo šalių piliečiai; Iš pastarųjų 3 ginčo šalys išrenka Arbitražo pirmininką;
- b) Potencialių Arbitrų sąrašą sudaro JT Generalinis Sekretorius;
- c) Jei per nustatytą laiką ginčo šalis nepaskiria Arbitro, nesutaria dėl kitų 3 Arbitrų paskyrimo ir/ar nesutaria dėl Arbitražo pirmininko skyrimo, Tribunolo Pirmininkas *ex officio* paskiria Arbitražo narius.

Šiomis, iš pirmo žvilgsnio komplikuotomis taisyklėmis buvo siekiama užkirsti kelią tyčiniam ginčo sprendimo proceso vilkinimui. Taip pat, siekiant Arbitražo proceso efektyvumo yra numatytas šalies neatvykimo atvejis¹⁸⁵ - šalies neatvykimas arba argumentų nepateikimas neužkerta kelio procesui.

Arbitražo *ratione materiae* jurisdikcija pagal 1982 m. Konvencijos 293 straipsnį yra tokia pat kaip ir kitų, jau aptartų, ginčo sprendimo organų. Taip pat Arbitražas gali paskirti laikinas priemones¹⁸⁶ ir spręsti dėl laivų ir įgulų paleidimo nedelsiant¹⁸⁷.

Arbitražo procedūros yra prieinamos¹⁸⁸ (*ratione personae* jurisdikcija) ne tik 1982 m. Konvencijos Valstybėms Šalims, bet ir kitiems subjektams. Šie subjektai, pagal 1982 m. Konvencijos 305 straipsnį, yra tarptautinės organizacijos kaip nurodyta IX priede. Reikia atkreipti dėmesį, kad tai nėra valstybių įmonės ar fiziniai ir juridiniai asmenys nurodyti šios Konvencijos 153 straipsnio 2 dalies b) skirsnyje.

Svarbu pažymėti, kad Arbitražo jurisdikcija taip pat priklauso ir nuo kitų, tarp ginčo šalių sudarytų sutarčių. Pirmajame Arbitražo, sudaryto pagal 1982 m. Konvencijos VII priedą, sprendime kaip tik buvo sprendžiamas klausimas dėl jurisdikcijos ir priimtumo¹⁸⁹. Savo sprendime Arbitražas nutarė, kad dėl Australijos ir Naujosios Zelandijos pretenzijų, kad Japonijos atviroje jūroje vykdoma pietinių paprastųjų tunų žvejyba vyksta pažeidžiant Japonijos įsipareigojimus dėl žuvų išteklių apsaugos ir valdymo pagal 1982 m. Konvenciją, jis neturi

¹⁸⁵ Ibid., VII priedas 9 str.

¹⁸⁶ Ibid., 290 str.

¹⁸⁷ Ibid., 292 str.

¹⁸⁸ Pagal 1982 m. Konvencijos 291, 305 str. ir VII priedo 13 str.

¹⁸⁹ Southern Bluefin Tuna Case (Australia & New Zealand v. Japan), Jurisdiction and Admissibility (2000) (Pietinių paprastųjų tunų byla, Jurisdikcija ir Priimtumas (Australija ir Naujoji Zelandija v. Japonija)); Bylos medžiaga galima rasti <http://www.oceanlaw.net/cases/tuna2.htm>

jurisdikcijos spręsti bylos iš esmės.¹⁹⁰ Sprendime buvo konstatuota: a) kad XV dalies 3 skyriaus išimtyš šioje byloje yra netinkamos ir netaikytinos¹⁹¹; b) ginčas nebuvo išspręstas derybomis ar kitomis XV dalies 1 skyriuje numatytais priemonėmis,¹⁹². Todėl Arbitražas, pagal XV dalies 2 skyriaus nuostatas, yra tinkamas forumas spręsti šį ginčą. Tačiau plačiaja prasme, klausimas, kuri svarstė Arbitražas – ar 1982 m. Konvencijos 286 straipsnis reiškia tai, ką jis turėtų reikšti¹⁹³. Arbitražo atsakymas buvo – ne¹⁹⁴. Pagrindinis Arbitražo sprendžiamas klausimas buvo nustatyti kokį poveikį turi visų trijų ginčo šalių pasirašyta 1993 m. Konvencija Dėl Pietinių Paprastųjų Tunų Apsaugos¹⁹⁵ (CSBT Konvencija). CSBT Konvencijos ginčų sprendimo sąlygos nustato kad įpareigojantis trečiosios šalies sprendimas galimas tik kiekvienu atveju visoms ginčo šalims dėl to sutikus¹⁹⁶. Apibendrintai, Arbitražas nustatė, kad CSBT Konvencijos ginčo sprendimo nuostatų poveikis, nežiūrint į tai, kad jose nėra aiškių nuorodų į privalomas ginčo sprendimo procedūras¹⁹⁷, pašalina ginčo sprendimą iš abiejų Konvencijų privalomos jurisdikcijos.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad nors 1982 m. Konvencija nustato išsamų ginčų sprendimo procedūrų režimą, tačiau į klausimą ar konkrečiu atveju atitinkamas teismas ar arbitražas turės jurisdikciją, gali atsakyti tik tas teismas ar arbitražas išsamiai išnagrinėjęs visas bylos bei su bylos šalimis susijusias aplinkybes.

Pabaigai galima paminėti, kad Arbitražą rašytiniais pareiškimais, nenurodant eiliškumo yra pasirinkusios 7 Valstybės Šalys. Dar 2 valstybės yra nustačiusios ginčo sprendimo organų prioritetiškumą ir pasirinkusios Arbitražą kaip antrą galimybę ginčų sprendimui. Tačiau dėl 1982 m. Konvencijoje Arbitražui nustatytos liekamosios jurisdikcijos pobūdžio, bei įvertinus aplinkybę, kad dauguma Valstybių Šalių nėra padariusios pareiškimų, jį galima įvardinti kaip šiuo metu pagrindinį ginčų sprendimo organą pagal 1982 m. Konvenciją.

¹⁹⁰ Southern Bluefin Tuna Case Arbitral Tribunal constituted under Annex VII of the United Nations of the Law of the Sea Award on Jurisdiction and Admissibility, 2000.08.04 (Pietinių paprastųjų tunų byla Arbitražo sudaryto pagal 1982 m. Konvencijos VII priedą Sprendimas dėl jurisdikcijos ir priimtumo) // <http://www.oceanlaw.net/cases/tuna2a.htm>

¹⁹¹ Ibid., 60-62 Sprendimo straipsniai.

¹⁹² Ibid., 55 Sprendimo straipsnis.

¹⁹³ Plačiau apie šią bylą žr. B. H.Oxman. Complementary Agreements and Compulsory Jurisdiction // American Journal of International Law. 2001, Vol. 95, Nr. 2, pp. 281-283.; B. Kwiatkowska. The Australia and New Zealand v. Japan Southern Bluefin Tuna (Jurisdiction and Admissibility) Award of the First Law of the Sea Convention Annex VII Arbitral Tribunal // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2001, Vol. 16, Nr. 2, pp. 239-293.; C. E. Foster. The “Real Dispute” in the Southern Bluefin Tuna Case: A Scientific Dispute? // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2001, Vol. 16, Nr. 4, pp. 571-601.

¹⁹⁴ Žr. 190 pastaba. 53 Sprendimo straipsnis.

¹⁹⁵ Convention for the Conservation of Southern Bluefin Tuna, May 10, 1993. // http://www.ccsbt.org/docs/pdf/about_the_commission/convention.pdf

¹⁹⁶ Ibid., 16 str.

¹⁹⁷ Pagal 1982 m. Konvencijos 282 straipsnį tai yra viena iš sąlygų perduoti ginčą spręsti pagal procedūras numatančias įpareigojančius sprendimus (aut. past.).

2.4 Specialiojo arbitražo, sudaryto pagal VIII priedą vienai ar kelioms tame priede nurodytoms ginčų kategorijoms, jurisdikcija

Specialiajam arbitražui, sudarytam pagal VII priedą (toliau Specialusis arbitražas) yra suteikta kompetencija spręsti ginčus pagal XV dalį dėl 1982 m. Konvencijos nuostatų, reglamentuojančių a) žvejybą; b) jūrų aplinkos apsaugą ir išsaugojimą; c) mokslinius jūrų tyrinėjimus; d) laivybą, įskaitant teršimą iš laivų ir laidojant, aiškinimo ir taikymo¹⁹⁸. Taigi, Specialiojo arbitražo *ratione materiae* jurisdikcija yra apribota šiomis keturiomis ginčų kategorijomis. Turint omenyje XV dalies 297 straipsnio (2 skyriaus taikymo ribojimai) taikymą (pagal 286 straipsnį) į Specialiojo arbitražo jurisdikciją nepatenka ginčai dėl mokslinių jūrų tyrimų ir žvejybos IEZ.

Kad Specialusis arbitražas turėtų jurisdikciją spręsti nurodytus klausimus, abi ginčo šalys turi būti padariusios rašytinius pareiškimus dėl šio arbitražo pasirinkimo.

Ekspertų sąrašai yra sudaromi ir tvarkomi atskirai pagal kiekvieną sritį: 1) Žvejybos – JT Maisto ir Žemės ūkio Organizacija; 2) jūrų aplinkos apsaugos ir išsaugojimo – JT Aplinkos programa; 3) mokslinių jūros tyrinėjimų – Tarpvyriausybinė Okeanografijos Komisija; 4) laivybos, įskaitant teršimą iš laivų ir laidojant – Tarptautinė Jūrų Organizacija.¹⁹⁹ Specialusis arbitražas sudaromas iš 5 narių, iš kurių po 2 skiria kiekviena šalis; Pirmininką šalys paskiria bendru susitarimu, jei šalys nesutaria ar nepaskiria kurio nors nario, juos paskiria JT Generalinis Sekretorius²⁰⁰. Kitos Specialiojo arbitražo nuostatos yra importuotos iš VII priedo²⁰¹.

Specialusis arbitražas gali atlikti dar vieną funkciją – faktų nustatymą²⁰². Kadangi valstybių veikla jūrose apima labai įvairias sritis, todėl ginčai neretai yra susiję su techniniais ar moksliniais klausimais, kuriuos tinkamai įvertinti teisėjas ar arbitras yra nepajėgus. Kita vertus, nešališkas tyrimas ir faktų nustatymas gali būti pakankamas pagrindas šalims išspręsti ginčą tarpusavyje. Todėl tyrimo ir faktų nustatymo mechanizmas gali palengvinti ginčo sprendimą ar padėti apkritai jo išvengti. Tikriausiai ši priskirta funkcija paaiškina aplinkybę, kad Specialiojo arbitražo nebūtinai turi būti teisės specialistai²⁰³. Reikia pažymėti, kad Specialiojo arbitražo rekomendacijos dėl faktų nustatymo neturi sprendimo galios ir šalims yra neprivalomos.

¹⁹⁸ 1982 m. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija, VIII priedas, 1 str.

¹⁹⁹ Ibid., VIII priedas, 2 str.; Ekspertų sąrašas yra publikuojamas JT interneto svetainėje: http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/experts_special_arb.htm (aut. past.)

²⁰⁰ Ibid., VIII priedas 3 str.

²⁰¹ Ibid., VIII priedas 4 str.

²⁰² Ibid., VIII priedas 5 str.

²⁰³ VIII priedo 2 str, nurodoma „...ekspertai, turintys pripažintą kompetenciją teisės, mokslo arba technikos klausimais...“ (aut. past.).

2.5 *Ratione materiae, ratione personae ir ratione fori* jurisdikcijos

Jurisdikcijos klausimas pagal 1982 m. Konvencijos XV dalį yra painus ir sudėtingas, kadangi jį nustatant reikia vertinti pozityviosios teisės nuostatas, kurios yra ne tik politinių derybų, bet ir skirtingų teisės sistemų susidūrimo rezultatas. Taip pat 1982 m. Konvencijos nuostatos buvo svarstomos atsižvelgiant ir į skirtingus geografinius, karinius ir ekonominius valstybių interesus. Galiausiai tarp jūrų teisės ginčų svarbią vietą užima istoriniai ginčai tarp tradicinių valstybių ginčo šalių.²⁰⁴ Siekiant apibendrinti šiame darbe išdėstyta medžiaga apie ginčų sprendimo sistemą, tikslinga išskirti *ratione materiae*, *ratione personae* ir ginčo sprendimo organo *ratione fori* jurisdikcijas.

***Ratione materiae* jurisdikcija.** Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje galima įžvelgti dvi tendencijas²⁰⁵. Tai yra bendras siekis visus tarptautinius ginčus spręsti teisminėmis priemonėmis, tačiau, turi būti atsižvelgiama į valstybių nenorą kai kurioms ginčų kategorijoms taikyti privalomus trečiųjų šalių sprendimus. Sprendžiant šiuos klausimus 1982 m. Konvencijoje buvo sudėtinga suderinti šias diametraliai priešingas pozicijas. 1982 m. Konvencijos tikslas buvo pilnai reguliuoti visas joje numatytas sritis, užkertant kelią problemoms, galinčioms atsirasti dėl jūrų teisės įstatymo spragų. Ginčai 1982 m. Konvencijos ribose turi būti sprendžiami remiantis 1982 m. Konvencijoje numatytomis procedūromis ir remiantis jos pozityviosios teisės nuostatomis. Atitinkamai, ginčai gali būti nepateikiami svarstyti pagal 1982 m. Konvencijoje nustatytas teises procedūras, tik jei pati 1982 m. Konvencija tai leidžia arba remiantis padarytu pareiškimu dėl galimų išimčių. Taigi, galima teigti, kad visi ginčai dėl jūrų teisės gali būti teisingi pagal 1982 m. Konvencijos teises procedūras.

Išimtyms gali būti daromos tik 1982 m. Konvencijos nustatytais atvejais. Ši nuostata yra įtvirtinta 1982 m. Konvencijos 309 straipsniu, kuriame nurodoma, kad „dėl šios Konvencijos, jokios išlygos ar išimtyms nedaromos, išskyrus tuos atvejus, kai kiti Konvencijos straipsniai tai aiškiai leidžia“. Ginčo sprendimo procedūrų pagal XV dalį taikymo apribojimai ir išimtyms yra nurodyti 297 straipsnyje, kuriame atskiriami ginčai, kuriems taikomos privalomos taikinimo procedūros pagal XV dalies 1 skyriaus procedūras ir kuriems tokios procedūros yra privalomos. Nors 297 straipsnis nustato pakrantės Valstybės suverenių teisių imunitetą, tačiau nenurodo sričių, kuriose pakrantės Valstybė gali naudotis tokiomis teisėmis, taip pat šioje dalyje yra nustatoma, kokiais atvejais yra taikomos privalomos teisminės procedūros:

²⁰⁴ R. J. Dupuy, D. A. Vignes. Handbook on the New Law of the Sea, Volume 2. P. 1359.

²⁰⁵ M. N. Shaw. International Law, Fifth Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 810-814.

- išimtis netaikoma ginčams dėl laivybos, skridimo ar povandeninių kabelių ir vamzdynų klojimo laisvių bei teisių, ar dėl kitokio tarptautinės teisės požiūriu teisėto jūros naudojimo, neprieštaraujančio šiai Konvencijai;
- jei įtariama, kad pakrantės Valstybė pažeidė jūros aplinkos apsaugos ir išsaugojimo normas ir standartus;
- dėl ginčų susijusių su Konvencijos aiškinimu ir taikymu dėl mokslinių jūros tyrimų.

Pagrindinis tikslas yra užtikrinti vieningą režimą reglamentuojantį šias sritis, tačiau suteikti pakrantės Valstybei veiksmų laisvę nekvestionuojant pakrantės Valstybės diskrecijos dėl šių nuostatų įgyvendinimo.

298 straipsnis nustato pasirenkamas XV dalies 2 skyriaus taikymo išimtis. Valstybė Šalis pagal šį straipsnį gali pašalinti iš 1982 m. Konvencijos privalomos ginčo sprendimo organų jurisdikcijos klausimus, susijusius su jūrinių sienų delimitavimu, istorinėmis įlankomis ar istoriškai susiklosčiusiomis teisėmis, kariniais veiksmais ir ginčus dėl kurių JT Saugumo Taryba vykdo funkcijas, jai patikėtas JT Chartija. Taip pat šiame straipsnyje yra nustatytas ir laiko apribojimas, ginčai kurie jau yra išspręsti arba kilo iki įsigaliojant 1982 m. Konvencijai, negali būti ginčų pagal 1982 m. Konvenciją objektu.

***Ratione personae* jurisdikcija.** 1982 m. Konvencijos 291 straipsnio lakoniškumas neatspindi Konvencijos sudėtingumo šiuo klausimu. Pirmiausia, šio straipsnio 1 dalis aiškiai nurodo, kad ginčų sprendimo procedūros yra prieinamos visoms Valstybėms Šalims. Formuluoję „Valstybės Šalys“ 1982 m. Konvencijoje neapsiriboja tik Valstybėmis, šios Konvencijos Šalimis. Kaip nustatyta 1982 m. Konvencijos 1 straipsnio 2 dalies 2 skirsnyje, „Valstybėmis Šalimis“ pripažįstami subjektai, nurodyti 305 straipsnyje. Šį sąrašą sudaro Namibija, savivaldžios asocijuotos valstybės, teritorijos, kurios turi visišką vidaus savivaldą ir yra pripažįstamos Jungtinių Tautų ir tarptautinės organizacijos pagal IX priedą. Taip pat ginčų sprendimo procedūros kitiems subjektams nei Valstybės Šalys, gali būti prieinamos dviem atvejais. Pirmiausia, pagal 1982 m. Konvencijos 292 straipsnio 2 dalį, pareiškimas dėl laivo ir įgulos paleidimo nedelsiant gali būti pateiktas ne tik laivo vėliavos valstybės, bet ir jos vardu. Kaip jau minėta, ši nuostata palieka pačioms Valstybėms Šalims suteikti galimybę juridiniams ar fiziniams asmenis pateikti pareiškimą. Antra, fiziniai ir juridiniai asmenys 190 straipsnio nustatyta tvarka gali pateikti pareiškimus ir būti ginčo šalimi Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegijoje dėl ginčo pagal Konvencijos XI dalį dėl veiklos Rajone.

Tik Ginčų dėl jūros dugno kolegija turi jurisdikciją nagrinėti ginčus tarp Valstybės Šalies ir Institucijos dėl a) Institucijos ar Valstybės Šalies veiksmų arba neveikimo, kurie pažeidžia XI

dalies ir susijusių priedų nuostatas arba dėl Institucijos aktu; b) Institucijai viršijus savo kompetenciją.

Ratione fori jurisdikcija yra susijusi su Valstybių Šalių teismo ar arbitražo pasirinkimu spręsti tarp jų iškilusį ginčą. Šiam klausimui Konferencijoje buvo skirtas ypatingas dėmesys, kadangi mechanizmai, nustatantys procedūros pasirinkimą, yra ginčų sprendimų, numatančių privalomus sprendimus, sistemos kertinis akmuo²⁰⁶. Pagrindinis 1982 m. Konvencijos *ratione fori* jurisdikcijos principas yra įprasta tarptautinės teisės taisyklė, kad Valstybės pareiškėjos gali laisvai pasirinkti teismą ar arbitražą kuriame jos pageidauja svartyti bylą. Kita vertus Valstybė atsakovė nėra įpareigota spręsti bylos teisme ar arbitraže, kurio jurisdikcijos ji nepripažįsta. 1982 m. Konvencijos 287 straipsnis perėmė šias tarptautinės teisės nuostatas, tačiau šių nuostatų praktinis įgyvendinimas sukelia visą eilę problemų. Sunkumai iškyla siekiant sukurti atitinkančią 1982 m. Konvencijos tikslus sistemą, t.y. nustatyti, kad bet koks ginčas dėl jūrų teisės būtų išspręstas taikant procedūras, numatančias privalomus sprendimus, tuo pačiu paliekant didžiausią įmanomą sprendimo procedūrų pasirinkimo skaičių ir užkertant kelią piktnaudžiauti tomis procedūromis.

Ratifikuodami, prisijungdami ar oficialiai patvirtindami 1982 m. Konvenciją subjektai automatiškai sutinka su pasirinkto pagal 287 straipsnį teismo ar arbitražo jurisdikcija. Pagal 287 straipsnio 1 dalį, ginčo sprendimo organų pasirinkimas yra toks:

- e) Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunolas, įsteigtas pagal VI priedą;
- f) Tarptautinis Teisingumo Teismas;
- g) Arbitražas, sudarytas pagal VII priedą;
- h) Specialusis arbitražas, sudarytas pagal VIII priedą vienai ar kelioms tame priede nurodytoms ginčų kategorijoms.

Valstybė Šalis ginčo sprendimo organą, rašytiniu pareiškimu, gali pasirinkti pasirašydama, ratifikuodama ar prisijungdama prie 1982 m. Konvencijos, arba bet kuriuo metu vėliau. Jei ginčo šalys nėra padariusios pareiškimo dėl ginčo sprendimo organo pasirinkimo ar yra pasirinkusios skirtingus ginčo sprendimo organus, ginčas bus perduotas arbitražui pagal VII priedą.

²⁰⁶ R. J. Dupuy, D. A. Vignes. Handbook on the New Law of the Sea, Volume 2. P. 1366.

IŠVADOS

1. 1982 m. Konvencija yra integralus dokumentas, savo apimtimi ir tikslais prilygintinas konstituciniam įstatymui, kurio nuostatos (tame tarpe ir ginčų sprendimo) taikomos tik atsižvelgiant į visas 1982 m. Konvencijos nuostatas ir bendrus tikslus;
2. Pagal 1982 m. Konvenciją, ginčo šalims yra suteikta ginčo sprendimo priemonių pasirinkimo laisvė;
3. Kompetenciją spręsti ginčus bei priimti įpareigojančius sprendimus, ginčo sprendimo organai įgauna tik ginčo šalims nesugebėjus išspręsti ginčo tarpusavyje ar pasitelkus taikinamąsias procedūras;
4. Pagal 1982 m. Konvenciją ginčo sprendimo organai turintys jurisdikciją spręsti ginčus dėl Konvencijos aiškinimo ir taikymo yra šie: Tarptautinis Jūrų Teisės Tribunalas, šio Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegija, Tarptautinis Teisingumo Teismas, Arbitražas sudarytas pagal šios Konvencijos VII priedą; Atskiroms ginčų kategorijoms - Specialusis arbitražas sudarytas pagal Konvencijos VIII priedą;
5. Visi 4 punkte nurodyti organai turi jurisdikciją spręsti ginčus tarp Valstybių 1982 m. Konvencijos Šalių; Ginčus tarp Valstybių Šalių ir tarptautinių organizacijų gali spręsti visos minėtos institucijos, išskyrus Tarptautinį Teisingumo Teismą; Tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegija gali spręsti ginčus ir tarp minėtų subjektų bei valstybinių įmonių, fizinių ir juridinių asmenų, atitinkančių 1982 m. Konvencijoje nurodytus kriterijus;
6. Teismas ar arbitražas, turintys jurisdikciją spręsti ginčus pagal 1982 m. Konvenciją, taiko šią Konvenciją bei kitas tarptautinės teisės normas, neprieštaraujančias šiai Konvencijai;
7. 1982 m. Konvencijos, kaip pagrindinio dokumento tikslas yra nustatyti bendrą režimą, o ne smulkmeniškai reguliuoti šalių tarpusavio santykius, todėl ginčo šalims yra suteikta didelė pasirinkimo laisvė tiek renkantis ginčo sprendimo organus tiek ir taikytinas pozityviosios teisės normas, todėl Konvencijoje išliko neapibrėžtumas nustatant teismo ar arbitražo kompetenciją. Atitinkamai, nors 1982 m. Konvencija ir nustato išsamų ginčų sprendimo procedūrų režimą, tačiau į klausimą ar konkrečiu atveju atitinkamas teismas ar arbitražas turės jurisdikciją, gali atsakyti tik tas teismas ar arbitražas, išsamiai išnaginėjęs visas bylos bei su bylos šalimis susijusias aplinkybes.

LITERATŪROS SARAŠAS

Tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisiniai aktai

1. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencija. // Valstybės žinios, 2003 m. lapkričio 13 d., Nr. 107-4786.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Jungtinių Tautų Jūrų Teisės Konvencijos ir Susitarimo dėl 1982 m. gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Jūrų Teisės konvencijos XI Dalies Įgyvendinimo Ratifikavimo. // Valstybės žinios, 2003 m. lapkričio 13 d., Nr. 107-4784.
3. Charter of the United Nations, 1945. <http://www.un.org/aboutun/charter>
4. Statute of the International Court of Justice. <http://www.icj-cij.org/icjwww/basicdocuments/basictext/basicstatute.htm>
5. Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 Relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks, 1995. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/274/67/PDF/N9527467.pdf?OpenElement>
6. Rules of the International Tribunal for the Law of the Sea, 2001. http://www.itlos.org/documents_publications/documents/Itlos.8.E.27.04.05.pdf
7. Vienos Konvencija Dėl Tarptautinių Sutarčių Teisės, 1969. // Valstybės Žinios, 2002 m. vasario 6 d., Nr. 13-480.

Teisminė praktika

8. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1991 m. Liepos 29 d. įsakymas Nr. 29 byloje Passage Through Great Belts (Finland v. Denmark) (Vykimas per Didžiuosius Beltus) (Suomija v. Danija) // http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/ifd/ifd_iorders/ifd_iorder_19910729_provisionalmeasures.pdf
9. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1996 m. kovo 15 d. įsakymas byloje Land and Maritime Boundary (Cameroon v. Nigeria) (Provisional Measures) (Jūros ir sausumos siena (Kamerūnas v. Nigerija) (Laikinosios priemonės)) // http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/icn/iCN_summaries/icnsummary19960315.htm
10. Išankstinis prieštaravimas Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje Corfu Channel (Korfu Kanalas), 1948. // http://www.icj-cij.org/icjwww/icas/icc/icc_ijudgment/iCC_ijudgment_19480325.pdf

11. Arbitražo, įsteigto pagal JT Jūrų Teisės Konvencijos VII priedą, 2000 m. balandžio 4 d. sprendimas byloje Southern Bluefin Tuna (Pietinių paprastųjų tunų) dėl jurisdikcijos ir priimtimumo // <http://www.oceanlaw.net/cases/tuna2a.htm>
12. Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 1997 m. gruodžio 4 d. nutartis M/V “Saiga” byloje (Sent Vinsentas ir Grenadinai v. Gvinėja) // http://www.itlos.org/case_documents/1997/document_en_60.pdf
13. Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 1999 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas Southern Bluefin Tuna (Pietinių paprastųjų tunų) byloje (Naujoji Zelandija ir Australija v. Japonija) // http://www.itlos.org/case_documents/2001/document_en_116.pdf
14. Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. gruodžio 3 d. įsakymas MOX įmonės byloje (Airija v. Jungtinė Karalystė) // http://www.itlos.org/case_documents/2001/document_en_197.pdf
15. Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2000 m. vasario 7 d. nutartis “Camouco” byloje (Panama v. Prancūzija) // http://www.itlos.org/case_documents/2001/document_en_129.pdf
16. Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2001 m. balandžio 20 d. nutartis „Grand Prince“ byloje (Belizas v. Prancūzija) // http://www.itlos.org/case_documents/2001/document_en_88.pdf
17. Tarptautinio Jūrų Teisės Tribunolo 2003 m. spalio 8 d. įsakymas byloje „Concerning Land Reclamation by Singapore in and around the straits of Johor“ (Dėl Singapūro žemių plėtimo Johoro sąsiauryje) (Malaizija v. Singapūras) // http://www.itlos.org/case_documents/2003/document_en_230.pdf

Monografijos, knygos

18. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinis Tarptautinės Teisės Įvadas. Vilnius: Eugrimas, 2000.
19. Churchill R. R., Lowe A.V. The Law of the Sea, Third Edition. Manchester: Manchester University Press, 1999.
20. Collier J., Lowe V. Ginčų Sprendimas Tarptautinėje Teisėje, Institucijos ir Procedūros. Vilnius: Eugrimas, 2002.
21. Dupuy R. J., Vignes D. A Handbook on the New Law of the Sea, Volume 2. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1992.
22. Katuoka S. Tarptautinė Jūrų Teisė. Vilnius: Eugrimas, 1997.
23. Malcolm E. eds. Remedies in International Law: the Institutional Dilemma. Oxford: Hart Publishing, 1998.

24. McDorman T. L., Bolla A.J., Johnston D.M., ir kt. *International Ocean Law, Materials and Commentaries*. Durham: Carolina Academic Press, 2005.
25. Merrills J. G. *International Dispute Settlement, Fourth Edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
26. Rosene S., Sohn L.B., /eds. Nordquist M. H. *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 A Commentary, Volume V*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 1989.
27. Shaw M. N. *International Law, Fifth Edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
28. Sohn L. B., Noyes J.E. *Cases and Materials on the Law of the Sea*. New York: Transnational Publishers, 2004.

Teisės teoriniai straipsniai mokslinėje periodikoje

29. Boyle A. E. *Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction // International and Comparative Law Quarterly*. 1997, Vol. 46, Nr. 1, pp. 37-54.
30. Boyle A. E. *Further Development of the Law of the Sea Convention: Mechanisms for Change // International and Comparative Law Quarterly*. 2005, Vol. 54, Nr. 3, pp. 563-584.
31. Boyle A. E. *Problems of Compulsory Jurisdiction and the Settlement of Disputes Relating to Straddling Fish Stocks // International Journal of Marine and Coastal Law*. 1999, Vol. 14, Nr. 1, pp. 1-25.
32. Brown E. D. *The UN Convention on the Law of the Sea 1982 // Journal of Energy and Natural Resources Law*. 1984, pp. 258-281.
33. Brown E. D. *Dispute Settlement and the Law of the Sea: the UN Convention Regime // Marine Policy*. 1997, Vol. 21, Nr. 1, pp. 17-43.
34. Burgt N. van der. *The 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea and its Dispute Settlement Procedure // Griffin's View on International and Comparative Law*. 2005, Vol. 6, Nr. 1, pp. 18-34.
35. Chandrasekhara R. P. *ITLOS: The First Six Years // Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 2002, Vol. 6, pp. 183-288.
36. Fleischhauer C.-A. *The Relationship Between the International Court of Justice and Newly Created International Tribunal for the Law of the Sea in Hamburg // Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1997, Vol. 1, pp. 327-333.

37. Marrella F. Unity and Diversity in International Arbitration: The Case of Maritime Arbitration // *American University International Law Review*. 2004 -2005, Vol. 20, pp. 1055 – 1100.
38. Mensah T. A. The International Tribunal for the Law of the Sea // *Leiden Journal of International Law*. 1998, Vol. 11, Nr. 3, pp. 527-546.
39. Mensah T. A. The Dispute Settlement Regime of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea // *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1998, Vol. 2, pp. 307-323.
40. Noyes J. E. The International Tribunal for the Law of the Sea // *Cornell International Law Journal*. 1998, Vol. 32, Nr. 1, pp. 109-182.
41. Oxman B. H. Complementary Agreements and Compulsory Jurisdiction // *American Journal of International Law*. 2001, Vol. 95, Nr. 2, pp. 277-312.
42. Oxman B. H. The Rule of Law and the United Nations Convention on the Law of the Sea // *European Journal of International Law*. 1996, Vol. 7, Nr. 3, pp. 353-371.
43. Rayfuse R. The Future of Compulsory Dispute Settlement Under the Law of the Sea Convention // *Victoria University of Wellington Law Review*. 2005, Vol. 36, Nr. 4, pp. 683-711.
44. Rothwell D. R. Building on Strengths and Addressing the Challenges: the Role of Law of the Sea Institutions // *Ocean Development & International Law*. 2004, Vol. 35, Nr. 2, pp. 131-156.
45. Sheenan A. Dispute Settlement Under UNCLOS: the Exclusion of Maritime Delimitation Disputes // *University of Queensland Law Journal*. 2005, Vol. 24, Nr. 1, pp. 165-190.
46. Tanzi A. Problems of Enforcement of Decisions of the International Court of Justice and the Law of the United Nations // *European Journal of International Law*. 1995, Vol. 6, Nr. 4, pp. 1-37.
47. Treves T. The Law of the Sea “System” of Institutions // *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1998, Vol. 2, pp. 325-340.
48. Walker G. K., Noyes J.E. Definitions for the 1982 Law of the Sea Convention // *California Western International Law Journal*. 2001-2002, Vol. 32, pp. 343-386.
49. Wood M. C. International Seabed Authority: The First Four Years // *Max Planck Yearbook of United Nations Law*. 1999, Vol. 3, pp. 173-241.
50. Zekos G. I. Arbitration as a Dispute Settlement Mechanism Under UNCLOS, the Hamburg Rules, and WTO // *Journal of International Arbitration*. 2002, Vol. 19, Nr. 5, pp. 497-504.

51. Brown Ch. Provisional Measures before the ITLOS: The MOX Plant Case // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2002, vol. 17, Nr. 2, pp. 267-288.
52. Foster C. E. The “Real Dispute” in the Southern Bluefin Tuna Case: A Scientific Dispute? // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2001, Vol. 16, Nr. 4, pp. 571-601.
53. Kwiatkowska B. The Australia and New Zealand v. Japan Southern Bluefin Tuna (Jurisdiction and Admissibility) Award of the First Law of the Sea Convention Annex VII Arbitral Tribunal // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2001, Vol. 16, Nr. 2, pp. 239-293.
54. Kwiatowska B. The Ireland v. United Kingdom (MOX Plant) Case: Applying the Doctrine of Treaty Parallelism // The International Journal of Marine and Coastal Law. 2003, Vol. 18, Nr. 1, pp. 1-58.
55. Lavranos N. The MOX Plant and Ijzeren Rijn Disputes: Which Court Is the Supreme Arbiter? // Leiden Journal of International Law. 2006, Vol. 19, pp. 223-346.
56. Tanaka Y. Prompt Release in the United Nations Convention on the Law of the Sea: Some Reflections on the ITLOS Jurisprudence // Netherlands International Law Review. 2004, Vol. 51, pp. 237-271.
57. Oxford Dictionary of Law. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Santrauka

Šiame darbe yra analizuojama ginčo sprendimo organų jurisdikcija pagal 1982 m. JT Jūrų Teisės Konvenciją. Ši Konvencija nustato planetos jūrų ir vandenynų naudojimo teisinį režimą. Todėl, siekiant suderinti valstybių interesus ir pasiekti kiek įmanomą platesnį Konvencijos pripažinimą, Konvencijos nuostatos dėl ginčo sprendimo procedūrų suteikia valstybėms laisvę rinktis pageidaujamas ginčo sprendimo procedūras ir platų spektrą pasirinkimo galimybių. Tačiau dėl šios aplinkybės Konvencijos nuostatos tapo labai sudėtingos ir apibrėžti ginčo sprendimo organų jurisdikciją tapo labai sudėtinga. Pirmiausia, Konvencijos nuostatos įtvirtina ginčo šalių savanoriško ginčo sprendimo prioritetą. Nepasiekus tokio sutarimo, pradeda veikti privalomos ginčo sprendimo procedūros, numatančios įpareigojančius sprendimus. Šiame darbe detaliam išanalizavus ginčo sprendimų procedūras, autorius konstatuoja, kad nors ir galima bendrais bruožais apibrėžti ginčo sprendimo organų jurisdikciją, tačiau tikslaus atsakymo dėl jurisdikcijos negalima pateikti abstrakčiai. Išvada, patvirtinanti darbo tezę yra tokia, kad į klausimą ar konkrečiu atveju atitinkamas teismas ar arbitražas turės jurisdikciją, gali atsakyti tik tas teismas ar arbitražas, išsamiai išnaginėjęs visas bylos bei su bylos šalimis susijusias aplinkybes

Summary

Present thesis aims to define jurisdiction of dispute settlement forums under the 1982 UN Convention on the Law of the Sea. The Convention embodies the regime-building conception for the two thirds of the planet, covered by the seas and oceans. Therefore in order to achieve high number of participating States in the Convention, it provides wide choice of dispute settlement procedures and freedom for the States Parties to choose their preferred means for dispute settlement. However this poses a problem of defining jurisdiction of the dispute settlement forums for the disputes under the Convention. First, it should be noted, the provisions of the Convention reflects the underlying view, that voluntary resolution of disputes are preferred. Where no such resolution has been reached, compulsory procedures, entailing binding decisions comes into play. Although the provisions of the Convention provides the framework to establish jurisdiction of the dispute settlement forum, the question whether the particular forum will have jurisdiction, could not be answered in abstract. Hence the author concludes that final answer whether particular dispute settlement forum under the Convention will have jurisdiction or not could be given only by that forum after thoroughly consideration on the merits of the dispute and legal relations of the dispute parties.

Marius Matiukas

2006 m. gruodžio 21 d., Klaipėda